

V I K T O R V I I L U P

Uurimus FRIEDRICH VOLVRAD MIKKELSAARE elust ja tööst.

1967-68

Sisukord.

1. Friedrich Volvrad Mikkelsaar ja tema osa kodanliku Eesti kooliuuendusliikumises.(vt. ka "Nõukogude pedagoogika ja kool V",lk.106) lk.1
2. Sama käsitsi kirjutatult. lk.15
3. Friedrich Volvrad Mikkelsaar.(Tema elu ja töö.Suuremalt osalt käsitsi kirjutatud.) lk.31

Friedrich Volrad Mikkelsaar ja tema osakodanliku Eesti kooliuuendusliikumises

W. Villem *Sõrend*
uurimistöö *metoodiline* *uurimus*
Noor Mikkelsaar

Ta.

Fr. V. Mikkelsaar sündis 22. detsembril 1886. aastal Võrumaal Urvaste kihelkonnas Linnamäe vallas Linnamäe algkooliõpetaja Gustav Mikkelsaare kolmanda pojana.

Alghariduse sai ^{ta} ~~Friedrich Volrad Linnamäe algkoolis~~ isa juures, seejärel Urvaste kihelkonnakoolis. 1900. a. sügisel astus nooruk Võru linnakooli, mille lõpetas 1905. a. kevadel. Sama aasta sügisel siirdus ta Tallinna, õppis ühe aasta täienduskursustel ja omandas algkooliõpetaja kutsetunnistuse. Sellele järgnes kolm aastat õppimist Peterburi Õpetajate Instituudis. 1909. a. sügisel asus instituudiharidusega ^{noormees} tööle õpetajana.

Millised olid noore Mikkelsaare huvid ja iseärasused õpilaseas, sellest kirjutab oma memuaarides Volradi noorem vend Ruurik-Valter. Algkoolieas Hallil karjas käes valmistas Volrad suurte tiibadega mängutuuliku ja pani selle Järvemäele tiirlema. Tuuliku juurest viidi pikk nõör alla järve äärde, köideti kivi otsa ja tuulik, tiibade tiireldes, mässis nõöri ümber vooli ^{ning} ~~ja~~ tiris kivi üles märke. Kihelkonnakooli õpilasena töötas Volli vabal ajal alati veski juures, mille isa rentis pärast seda, kui ta Linnamäe algkoolist lahkus. Volli oskas veskit tuulde keerata ning käima panna, julges minna veskiharjale ja seista tuulelipu kõrval. Võru linnakoolis organiseeris Volli õpilaste konspiratiivse ühingu "Tamula" ja oli selle esimees.¹ Ühingu koosolekuil loeti "Kalevi-poega" ja teisi eestikeelseid raamatuid, et eesti keelt mitte unus-

¹ Sellest ringist on juttu ka J. Kõisi eluloos; J. Kõis astus Võru linnakooli samal aastal, kui temast ühe aasta võrra noorem Fr. V. Mikkelsaar.

tada: Võru linnakoolis eesti keele tunde ei olnud. Neil salajas-
tel kooskõimistel valmistusid eesti rahvusest õpilased võitlu-
seks oma rahvuslike pühete ja eriti eesti keele õiguste eest.
Volli oli Võru linnakooli andekamaid õpilasi, hea matemaatik, kii-
re mõtleja-väitleja, muusikasõber, ^{kes}juhtis õpilaste eraansamblit,
mängis kirikus kõstri eest orelit ja oli ka luuletaja.

R.V. Mikkelsaar õpetajana Haapsalus ja Valgas

R.V. Mikkelsaare esimene tööaasta möödus Kuramaal Jaunjelgavas.
1910. aasta sügisel õnnestus tal saada õpetajakoht Haapsalu lin-
nakoolis. Seal õpetas ta matemaatilisi aineid, ^{ja} ~~kuid ka~~ laulmist
^{ning} ja juhatas kooli raamatukogu. Haapsalu linnakooli juures töötasid
pedagoogilised kursused. Mikkelsaar õpetas kursustel eesti ja ve-
ne keelt, laulmist, matemaatika metoodikat ja juhtis aritmeetika
praktikumi.

Andekal noorel õpetajal jätkus suure töökoormuse kõrval (tal
oli nädalas 28-34 tundi) energiat ka ühiskondlikuks tegevuseks.
Ta kutsus ellu Haapsalu kaubatarvitajate ühisuse "Ökonomia" ^{ja ning}
Eesti Laenu- ja Hoiuühisuse, töötas edukalt karskusseltsis "Kung-
la" ja aitas korraldada ^{II} ~~X~~ Läänemaa laulupäi^{ko}.

Eestimaa kubernerile Korost⁹avetsile ei meeldinud Mikkelsaare
edukas seltskondlik tegevus ja ta nõudis eesti "rahvusliku mässaja"
Haapsalust ümberpaigutamist. 1913. a. sügisel viidigi R.V. Mikkelsaar
Valka kõrgema algkooli õpetaja kohale.

1912. ja 1914. a. esines Mikkelsaar matemaatika metoodika lek-
torina Tartumaa õpetajate suvekursustel. Gustav Reial, kes 1912.
aasta suvel õpetajana kursustel viibis, ütleb, et Mikkelsaar pool-
das geomeetria õpetamise algastmel induktiivset meetodit. Lekto-
rina toonitas Mikkelsaar praktilise geomeetria vajalikkust ning
võimalikkust algkoolis. Sama väidab August Armolik, kes õpetajana-

-kuulajana võttis osa 1914. aasta kursustest: "Mikkelsaare loengud olid põnevad, meetodilt hoopis uudsed. Õpetajad kuulasid teda suure tähelepanuga."

Valgas ilmus Mikkelsaarelt 1916.a. venekeelne geomeetria õpik kõrgematele algkoolidele. Raamat meeldis õpetajatele induktiivse meetodi ja praktilise käsitusviisi poolest. Kaug-Idas ilmunud seda õpikut trükk~~trüki~~ järel ja Vladivostoki õpetajad pidanud H.V. Mikkelsaart kuulsaks saksa töökooli pedagoogiks. ^{„Nädal“, „Päevaleht“} 14.VII 1924 (nr. 14.).

Veebruarirevolutsiooni kevadel organiseeris Mikkelsaar Valga Eesti Õpetajate Ühingu ja oli selle esimeheks. ~~(Ühingu eesmärgiks oli kaitsta eesti kooli ning õpetajate huvi ja võtta seisukoht eesti rahvusliku kooli küsimustes. See eesmärk nagu olnuks 1917.a. õpetajate koosolekute ning ühingute differentia specifica, mis neid eraldas sama ala töötajate seltsidest selmistel aastatel.)~~

9. mail asutati Võrumaa Eesti Kooliõpetajate Liit. Liidu asutamise koosolekuid (esimene koosolek oli 24. IV) juhatas H.V. Mikkelsaar (Valga kuulus siis Võru maakonda). 9. mai koosolekul võeti vastu eesti kooliuuenduse projekt: "Uue vaba Eesti kooli kohta käivad põhjused".

Mikkelsaare populaarsus kasvas: Tartu linna ja ümbruse Eesti kooliõpetajate koosolek 28.III valis Mikkelsaare Tartumaa 2. rajooni rahvakoolide inspektori kandidaadiks, millisele kohale ta ka kinnitati.

F.V. Mikkelsaar Tartu 2. rajooni rahvakoolide inspektorina

Rahvakoolide inspektor H.V. Mikkelsaar sai oma rajoonile, üldse avalikkusele tuntuks kolme, tolle aja kohta väga tähtsa dokumendi läbi. Ta saatis oma rajooni vallavalitsustele ja õpetajatele

2 "Nädal", "Päevaleht" piltidega erileht 14.VII 1924, nr. 14.

kaks üleskutset. Esimeses neist kutsus^{ta} vallaavalitsusi üles sügisel
käima panema kõik koolid (100 koolist rajoonis seisis 29, palju-
des töötavais oli puudus õpetajaist); õpetajaid palus^{ta} jätta sala-
kaebused ning nuuskuritöö, seda ei vaja enam keegi, ja vastasti-
kuses usalduses hakata ehitama emakeelset kooli. Teises üleskut-
ses pani ta valdadele ette avada lastele suvekoolid, kus lapsed
õpiksid emakeelt ja arvutamist, ^{arv.} valmistuksid edukamaks tööks tal-
vel. Õpetajatele, kes suvekoolis tööle asuvad, peavad vallad sel-
le eest tasu maksma. Mikkelisaare kolmas kirjutis "Tarviline
samm meie rahvakooli ümberloomiseks rahvahariduse edendamiseks"^(1. m. 249)
soovitab rahvakoolide inspektori rajoonidesse ametisse määrata ha-
ridusinstruktorid, 3-4 kihelkonna peale üks. Instruktori ülesanne
olnuks kuulata pealt õpetajate tunde, organiseerida koolieeliku-
te kodust õpetust, kontrollida koduse õpetuse kulgu, asutada oma
piirkonnas raamatukogusid, planeerida uute koolimajade ehitamist
ja vanade remontimist, varustada kooli õppevahenditega, ajakohase
mööbliga jne. Neljas dokument, Tartu Maakonna Kooliõpetajate
Liidu juhatuse "Avalik kiri Tartu maakonna vallaavalitsustele"^(1. m. 258)
näib olevat Mikkelisaare koostatud, sest sarnaneb stiililt eespool
vaadeldud kirjutustele. "Kiri" kordab õpetajate kongresside nõud-
misi õpetajate majandusliku ja õigusliku olukorra parandamises.

Milles avaldus eesti kooliuuenduse liikumise mõte 1917. aastal?
Liikumise alguseks nimetaksime suurt rahvakoosolekut "Vanemuises"
6. märtsil, ^(1. m. 55) Seal ütles Peeter Põld: "Peale emakeelse ja rahvus-
lise alg- kui ka keskkooli ei tunnista meie teist kooli oma las-
tele maksvaks", Samal koosolekul püstitas Villem Nanno nõudmise,

³ "Postimees" 1.XI 1917, nr. 249.

⁴ "Postimees" 11.XI 1917, nr. 258.

⁵ "Postimees" 8.III 1917, nr. 55.

et kohtadelt tagandataks demokraatia-vaenulik vana kooliõlemus ja et õpetajatele tuleks anda õigus eneste seast rahvakoolide direktor ja inspektorid valida. Need mõtted levisid kiiresti. Mõisted "õhtluskool" ja "ilmalik kool" kõlasid ka esimesel rahvahariduse kongressil Tartus 7.-9. aprillil 1917, ^A(3, m. 5/6).

F.V. Mikkelsaar etendas sel perioodil juhtivat osa uue Eesti kooli sihtjoonte rajamisel. Kus tekkisid vaidlused reaktsioonilise ja progressiivse tiiva vahel, seal oli Mikkelsaar ikka viimaste poolel (näit. usuõpetuse küsimus, kooliaja pikkus jne.). Tema andekus, kiire taip ja orienteerumisvõime tõstsid ta juhi positsiooni. Need omadused muutsid ta liikumise eestvedajaks ja paljudele ideede sisu avajaks.

Rahvakoolide inspektori tšököha kõrval oli F.V. Mikkelsaarel ka ühiskondlik-poliitilisi ülesandeid ja esinemisi. Ta oli Võrumaa maatameeste ja tööliste esindaja kubermangu maanõukogus (*Maapäeval*), Eesti-Läti piiriõiendamiskomisjoni liige, Tartu linnavolikogu liige jne. Ta viibis 16. novembril Maapäeva koosolekul ja oli laialiaetavate hulgas. Lossiplatsil Toompeal said paljud maanõunikud, nende hulgas ka Mikkelsaar, vihale aetud rahvahulgalt peksta. Maapäeva koosolekutel ja linnavolikogus hääletas ta koos Eesti Demokraatliku blokiga. Venemaa Asutava Kogu valimistel oktoobris 1917 esines Mikkelsaar Radikaal-Demokraatliku Erakonna (pärastine Tööerakond) nimekirjas, jaanuaris 1918 Eesti Asutava Kogu valimistel oli ta Eesti Demokraatliku bloki kandidaate.

~~Maanõunik F.V. Mikkelsaar ei kuulunud kubermangu maakoolivalitsuse koosseisu ega saanud seetõttu ka olla maakoolivalitsuse juhataja P. Põllu lähemaks kaastööliseks, nagu mainib M. Raud raamatus "Eesti kool tegade voolus" (Stockholm, 1965).~~

E.V. Mikkelsaar Saksa okupatsiooni ajal (1918.a.)

Saksa okupatsiooni aastal avaldas Mikkelsaar rea pikemaid artikleid kasvatusteaduslikel, kooliuuenduslikel jms. teemadel. Pikemas töös "Õhkamismärgid kasvatusküsimuse ümber" ^(2, m. 32) väenab autor lugejaid, et last peab kasvatama. Seejuures ei mõtle autor "kasvatuse" all lapsele valmite kõlblus- ja komblusnormide kätteõpetamist ja kõige "kurja" väljarookimist. Last kasvatades tuleb lapse algupära säilitada. Autor kasutab väite tõestuseks Zarathustra sõnu: "Oma laste Maad peate teie armastama: see armastus olgu teie aateks..." Lapse kasvatus rajanegu teadusele, teadlaste nõuannetele.

M. Raud arvab oma raamatus, et Mikkelsaare essee tuletab varmilt mitmeti meelde Pestalozzi teost "Kuidas Gertrud oma lapsi kasvatas". Niisugune arvamus on ekslik nii sisu kui vormi suhtes. Pestalozzi kõneleb oma teoses õppemeetoditest, ja mitte vastsündinu kasvatamisest.

"Kasvatuse Lendleht" nr. 1 lähtub juhtsõnast: "Mitte midagi väärtuslikumat ei saa sina oma rahva heaks teha, kui et sa tema nooruse eest hoolt kannad ja mitte midagi suuremat ei saa sa inimekonnale kinkida, kui rahvast, tublit iga tema üksikus liikmes⁸". Veel sündimata lapse eest hoolitsedes tuleb sellele mõelda, et perekonnad, kasvatuse kõige tähtsamad tegurid, loomulikult viisil ja parajal ajal asutataks. Kogu kasvatuse eesmärk on täielikult ja sihikindlalt välja arendada rahva loov jõud.

Artikkel "Koolielu uuendusele!" ^(2, m. 13) koosneb viiest peatükist:

1. Uuenduse tee.
2. Üldised nõudmised.
3. Uuenduse kava.
4. Uuenduste teostamine.
5. Mille eest uuendamisel hoida. See on

⁷ "Postimees" 9.V 1918, nr. 32.

⁸ "Maaliit" 8.V 1918, nr. 13.

õpetus vallavalitsustele, kuidas kooli rajada, mida silmas pida-
da valla koolivõrgu koostamisel. Võrku koostades ei või olemas-
olevaid kooli sulgeda ega uuele kohale tõsta. Igale algkoolile,
kõrgemale algkoolile ja keskkoolile ^{teha} ~~plakkeerida~~ ^{alla näha} oma ringkond. Eral-
di ringkonnad peab välja tõõtama madalamatele ja keskkutsekooli-
dele. Igasse suuremasse ^{keskuse} ~~keskkohta~~ ^{tuleb} rajada kesk- või keskkutsekool.
Maal ei tohi kuskil kõrgemat tüüpi kooli vähendada. Õpetajaid ei
tohi vallandamisega hirmutada ega suveks palgata jätta.

"Koolielu uuendusele!" oli esimene sellesisuline meie ajaleh-
tedes, oli valdadele abiks koolielu korraldamisel.

Järgnevalt avaldas F.V. Mikkelsaar artikleid Saksamaal ^(i.m. 75) ja Põhja-
Ameerika Ühendriikide kooliõludest, ^(i.m. 104) Olles kummagi maa koolidest
eraldi ülevaate andnud, kõrvutab ta neid ning järeldab: Saksa
koolis on keskseks teguriks õpetaja, ta on kooli hing; Ameerika
koolis on õpilane keskseks teguriks. Eestile ei pea Mikkelsaar
kumbagi kooli sobivaks: Ameerika koolis on väga palju kavakindlu-
seta katsetamisi, Saksa koolis puudub täielikult pedagoogiline
iseseisvus keskustest tulevate määruste tõttu nii sisulises kui
metoodilises tões. Ta järeldab, et õigem on igalt poolt võtta pa-
rim ja luua oma kool - eesti kool. Mikkelsaarele meeldisid Ameerika
kooli järgmised põhimõtted: 1. Rahvakool on kõikide teiste
koolide alusmüüriks, teine aste algab sealt, kus rahvakool lõpeb,
Ameerika keskkoolil puuduvad algklassid. 2. "Manual training"
(käsitöö), mis soodustab kasvandikust enesest loova tööjõu ja
algatusvõime "väljakaevamist". 3. Viiepäevane töönnädal. ~~laupäev~~
~~te kooli ei ole~~, Ameerika koolikorraldusest sai Mikkelsaar head
tuge Eestis hiljem plaanitavale kooliuuendusele.

9 "Postimees" D.VI 1917, nr. 75.

10 "Postimees" 6.VII 1917, nr. 104.

Peale nende pikemate kirjutiste oli Mikkelsaarel lähemaidki, ^{küll} ~~ni~~ kooliuuenduslikke, ^{mill} ~~ka~~ Saksa okupatsiooniga iseloomustavaid. Lühiaartiklis "Ühtluskool" ^(2, m. 105) ~~voitleb~~ Mikkelsaar ühtluskooli elluviimise eest. Oma seisukoha kaitseks tsiteerib ta Lühene autoreid. Lühipaljas "Õigus tõe peale" ^(2, m. 149) ~~ts~~ kritiseerib Mikkelsaar okupatsiooni aegset korda ning seisab töötute, ^{ja} nälgiva intelligentsi eest. Teises lühitöös "Nendest, keda unustatud" ^(2, m. 153) ~~ts~~ moistab autor hukka liigkasuvõtmise, mis ^{eriti} ~~rõõvellikuks~~ muutus okupatsioonista sängisel. Ta kaitseb palgata õpetajaid ja nõuab, "et otsekohas^e hakataks leivavilja andmist toimetama ka väljaspool linna elavatele maata inimestele".

Kaks viimast artiklit näitavad F.V. Mikkelsaare tahet ning jõudu välja astuda meie ühiskonnas okupatsiooni aastal nälgivate ning kannatavate kaitseks. Ka on need artiklid Mikkelsaare poliitilise iseseisvumise, demokraatlikust blokist eemalejäämise tõestajaiks. Ühtlasi aimame nendes kui ka teistes lühipalades ("Vastutustunnet peaks meil olema ajaloolistel aegil" ^(2, m. 59) ~~ts~~ rahutust ning muret rahva tuleviku pärast Saksa okupatsiooni kanna all.

Ajakirjandusliku tegevuse kõrval oli Mikkelsaar ~~ka~~ veel ametis ajakirja ja kirjastuse "Odamees" agendina. Kumbki töö pidi talle pakkuma majanduslikku hüvitust, mida ta hädasti vajab. Saksa okupatsiooni ajal ei olnud Mikkelsaar enam Tartu 2. rajooni rahvakoolide inspektor. Millal ta sellelt kohalt lahkus, pole meile teada.

Tööst "Odamehe" agendina räägib Mikkelsaar ise artiklis "Emakeelset kooli päästmas" ^(4, 1927, m. 7) ~~ts~~. Samal teemal kõneleb ka E. Martinson ^{Sealsamas} ~~ts~~.

- 11 "Postimees" 8.VII 1918, nr. 105.
- 12 "Postimees" 28.VIII 1918, nr. 149.
- 13 "Postimees" 9.IX 1918, nr. 159.
- 14 "Postimees" 11.V 1918, nr. 59.
- 15 "Kasvatus" 1927, nr. 7, lk. 294.
- 16 Sealsamas.

Ta ütles, et Mikkelsaar rändas näiliselt "Odamehe" agendina Lõuna-Eestis ringi. Tõeliselt aga oli ta sidemetehoidjaks õpetajate keskliidu juhatuse ja kohapealsete haridustegelaste vahel. Oli ^{farv} ~~vaja välja~~ ^{da mõjutada} kutsuda õpetajaskonda passiivseks vastupanu okupatsioonigaegse koolivalitsuse korraldusile. Eesmärgiks oli vanematele nõu anda lapsi saksastamiskoolidesse mitte viia, enne juba eestikeelsetesse erakoolidesse.

"Agenditöö oli E.V. Mikkelsaare isiklik algatus ja pörandalune tegevus Saksa koolipoliitika vastu," ütles K. Treffner, kui temaga läinud aasta jaanuaris sel teemal vestlesin.

E.V. Mikkelsaare agitatsioonitöö Saksa okupatsiooni vastu, tema võitlev, kritiseeriv vaim ja tema sisukad kasvatusteaduslikud ning kooliuuenduslikud artiklid tegid tema nii silmapaistvaks koolimeheks, et kodanlikus leeris polnud talle 1918.-1919. aastal kedagi vastu seada.

Novembrikuu 9. päeval teostus Saksamaal revolutsioon ja Saksa okupatsiooni lõpp meie maal hakkas lähenema. 11. novembril 1918 asus Tallinnas tööle Eesti Vabariigi Ajutine Valitsus, Haridusministriks kutsuti Peeter Põld. P. Põld teatas käskkirjas nr. 4⁽⁵⁾ et "Ajutise Valitsuse otsuse põhjal nimetatakse Friedrich Volrad Mikkelsaar Haridusministeeriumi maakoolinõunikuks ja ministeeriumi asjade valitsejaks 22st novembrist 1918. aastast arvates".

E.V. Mikkelsaare osa kodanliku Eesti kooliuuendus-
liikumises

Nädala või paari mõddudes Mikkelsaare määramisest haridusministeeriumi juhtivale kohale hakkas ta koolielu reguleerima. 4. detsembri määrusega vallandas ta okupatsioonivõimude ^{asemele} ~~ametisse~~ ^{ametisse} pandud õpetajad ja määras taas ametisse samade võimude poolt tagandatud

progressiivsed õppejõud. 6. detsembri määrusega teatas F.V. Mikkelsaar, et usuõpetuse vabatahtlikuks õppeaineks tunnistamise tõttu on usuõpetus mittesunduslikuks õppeaineks nii õpetajatele kui õpilastele ja et üle kahe tunni ei tohi teda olla (tsaari- ja okupatsiooniaja koolis oli usuõpetus sunduslik aine ja igas algkooli klassis 6 tundi nädalas). 17. detsembri määrus keelas õpetajale tema valimise ajal survet avaldada usuõpetuse küsimuses. ~~Õpetaja valitavuse tingimuseks ei tohi olla nõue, et ta soostuks õpetama usuõpetust. Samal päeval antud teine määrus teatab, et munkkeelse-
tes koolides on eesti keel sunduslikuks õppeaineks neli tundi nädalas neljandast klassist alates.~~

Nende määruste tähtsus kooliuuenduse alal oli suur: eesti kool võis asuda sellele arenguteele, mille kätte näitasid esimene ja teine rahvahariduse kongress (apr. ¹⁹¹⁷ ja juunis 1917).

Aastad 1919-23 olid eesti kooliuuenduse jätkamise ja realiseerimise aastad. Näiteks 1919. aastal oli käsil avalikkude algkoolide seadus, uus õppeplaan, uued õppekavad, õpilaste teadmiste hindamise eeskiri jm. Mida projekteeris Mikkelsaar, ^{mida} Martinson (Murdmaa) - on raske öelda. Aga kõik projektid arutati läbi haridusministeeriumi nõukogus, mille koosolekuid tavaliselt juhatas F.V. Mikkelsaar. Tähtsamad küsimused arutati läbi laiemas organis - haridusnõukogus. Näiteks toimus 22. ja 23. juulil 1919 haridusnõukogu koosolek, kust võttis osa 47 inimest. Seal olid mõned koolinõunikud, koolivalitsuste ja teiste valitsuste ning organisatsioonide esindajad. Koosoleku päevakord: 1. Koolitööbid ja koolivõrk. 2. Õppe- ja tunnikavad. 3. Koolivalitsuse korraldus. 4. Õpetajate õiguslik, aine- ja hariduslik seisukord. 5. Haridustöö tungivad tarvidused. Kõigi nende päevakorrapunktide kohta olid otsuste projektid olemas. Iga küsimuse kohta tekkis kümneid sõnavõtte, nii et edasi jõuda oli raske. Koosolekut juhatas Mikkelsaar.

Kahe päeva jooksul suutis ta läbi suruda kaks esimest päevakorrapunkti.

Otsustati: 1. Eesti kool olgu ühtluskool. 2. Ühtluskooli teostamiseks lisatakse olemasolevale kolmeaastasele rahvakoolile järkjärgult klassid juurde. 3. Rahvakool olgu 7-aastane ja sunduslik kõigile. 4. Ühtluskooli kestvus on 12 aastat, sellest keskkool 5 aastat. 5. Sundusliku kooliea alguseks on 7. eluaasta. 6. Koolisundus kestab kuni rahvakooli lõpetamiseni või kuni 16. eluaastani. 7. Avalikkudes keskkoolides kaotatakse nooremad klassid 4 aasta jooksul. 8. Keskkoolide alal pooldada elektiiivsete ehk valitavate ainetega koolisüsteemi. 9. Kutsekoolid ilma üldhariduslike õppeaineteta. 10. Ühest koolist teise üleminek eksamiteta, näiteks algkoolist keskkooli, ühest keskkoolist teise jne.

Õppe- ja tunnikavade kohta otsustas koosolek: koolist tuleb välja jätta usuõpetus ja vormiline moraaliõpetus. Rahvakoolis võib kahte võõrkeelt õpetada, kuid nende õpetamist mitte enne 4. õppeaastat alata.

Mitmed vastuvõetud otsused hiljem muudeti, ent see pole oluline. Oluline oli see, et Mikkelsaar suutis ministeeriumi ettepanekuid tolles läbirääkimistes ümber pöörata, vastu ja poolt hääletamiskäikudes põhjendada, kaitsta ja laste^a enamuse poolt vastuvõetavaks tunnistada. Antud juhul näemegi Mikkelsaare osa eesti kooliuuendusliikumises just selles, et ta suutis tugeva ^{ad} ~~administr~~ ^{ad} ~~ministraatorina~~ nii omad kui teiste uuenduslikud ettepanekud ellu viia.

Alljärgnevalt tõstame loetelu korras esile need kooliuuenduslikud nähtused, mida võib haridusministri abi F.V. Mikkelsaare osaks tunnistada.

1. 7-klassilise algkooli õppeplaani 1919. aastal ja ühtluskooli õppeplaani 1920. Nii ühest kui teisest oli usuõpetus välja jäetud, selle asemel kolm õppeainet - võimlemine, tööõpetus ja joonistamine ning voolimine sisse võetud. Õppeplaani koostajaks oli Mikkelsaar.

saar. Need õppeplaanid tähendasid progressiivsete jõudude võitu eesti koolis, kuid kahjuks mitte kauaks.

2. Kutselaadiline keskkool, mis ette nähti 1922. aasta keskkooli seaduses. (Kutselaadilise keskkooli idee sai Mikkelsaar Lääne-Euroopa ja USA kirjandusest.) Selles seaduses olid peale tavalise humanitaar- ja reaalaru ette nähtud tehniline, ehitustehniline, kultuurtehniline, aiandus-, kodundus- ja sotsiaalaru. "Õppeharude arv polnud sellega piiratud, võinuks kujutleda ka kunstigümnaasiumi, muusikagümnaasiumi jne.," tähendab Enn Nurmiste oma memuaarides.

3. Emakeelne, algastmel sunduslik ühtluskool töökooli printsiibi alusel. Selle kooliuuendusliku põhimõtte esitas Mikkelsaar õpetajate viiendale kongressile ^(4, 1921, nr. 13-14) kui loosungi, mille nimel kooliuuenduse alal edasi võidelda tuleb. Töökool sõnakooli asemele huvitas Mikkelsaart juba 1918. aastal, ^{Kui} mil ta oli tutvunud Ameerika kooli ^{Kasvatus} ("manual training") ideega.

Samale kongressile esitas ta oma ettepanekud võõrkeelte küsimuses. Ta soovitas keskkoolides esimeseks võõrkeeleks võtta inglise keelt, teiseks saksa keelt; algkoolides ainult üks võõrkeel, selleks olgu inglise keel. Algkoolis võib võõrkeelt hakata õpetama alates neljandast klassist.

4. Algkooli matemaatika ja geomeetria õpikute koostamine ja induktiivse-praktilise meetodi propageerimine. Tema õpikud olid hea levikuga ja neid hinnati kiitvalt. Näiteks kirjutas "Pedagoog" artiklis "Päikesepaisteline matemaatika aabits": "Olen tuttav paljude Saksa koolimeeste matemaatika õpperaamatutega, kuid sellist elavust, mitmekesist põnevust, kuid peaasi, niisugust hinge ei ole

¹⁸ "Kasvatus" 1921, nr. 13-14, lk. 194.

ma kusagil märganud, ~~18~~ (6, m. 201).

5. Kui nõuet, et õpetaja peab täiskarsklane olema, võib kooli uuendusliikumisse lülitada, siis on F.V. Mikkelsaarel selleski tähtis osa. F.V. Mikkelsaar oli täiskarsklane ja tema soovis ka õpetajais näha karskusmeelsust. Tema tõttu toetas Haridusministeerium karskuspropagandat. Mikkelsaar ise esines karskussisuliste kõnedega õpetajate koosolekuil. Viimane selline esinemine temalt oli õpetajate I karskuspäeval. ^(4, 1929, m. 1) Ta kutsus õpetajaid üles võitlema täiskarskuse eest, ta näitas statistiliste andmete alusel rahva sigivuse langust, mille põhjuseks elupöletamine, ^{on} alkohol. Karske elu poolt, viina ja porduelu vastu on Mikkelsaar kirjutanud ka näidendi "Laviin" (1922). Karskus kasvatuse alusena oli Mikkelsaare arvates neid ~~kõlbelisi~~ ^{peeti aitamise} väärtusi, mis koolinoorsugu ^{ja} ~~kõlbeliselt~~ ^{peidi aitamise} puhtana hoida.

6. F.M. Mikkelsaar võitles seminaride sulgemise vastu. Ta pidas õpetajate ettevalmistamist emakeelse kooli jaoks väga oluliseks ülesandeks kooli uuendamisel. Sellele küsimusele mõtles ta juba 1917. aasta kevadel, näiteks 24. aprillil ja 9. mail Võrumaa õpetajate koosolekul. Ta seisis Tartu, Tallinna, Võru jt. seminaride sünni juures. Kuni tema surmani 6. märtsil 1930.a. jäid seminarid sulgemata.

Eelöeldust näeme, et F.V. Mikkelsaar võttis aktiivselt osa Eesti kooli uuendamisest. Sellel tööl oli oma algus, areng ja lõpp. 1917. aastal toimus uue eesti kooli aluste väljatõõtamine. 1918. aasta oli kasvatuse eesmärgi otsimise ja leidmise aasta, emakeelse kooli loomiseks vajaliku silmaringi avardamise aasta. Kodanliku Eesti riigi algus on ühtlasi ka kooli tegeliku uuendamise algus, kusjuures F.V. Mikkelsaarel haridusministri abina oli selles töös

19 "Päevaleht" 27.IX 1924, nr. 201.

20 "Kasvatus" 1929, nr. 1, lk. 4-6.

väga tähtis, kui mitte juhtiv osa.

F.V. Mikkelsaar oli loovalt tegev ja praktiliselt mõtlev, kohusetundlik töömees-pedagoog. Tal oli ^{selge} eesmärk ning kindel tahe seda kätte võita. ^{saavutada}.

Tema elu juhtmõtteks jäi tuntud hüüdlause: "Mitte midagi väärtuslikumat ei saa sa oma rahva heaks teha, kui et sa tema nooruse eest hoolt kannad."

Tsitatsioonid kirjandusest

1. „Postimees“, 1917.
2. „Postimees“, 1918.
3. „Kasvatuse ja Koolituse“, 1917.
4. „Kasvatuse“
5. ORKA F. 1108 mm. 3 nr. 1.
6. „Päevaleht“, 1924.

tusid Eesti rahvusest õpilased väliskeskkonnas oma rahvusele pühendatud ja eriti
 Eesti kooli õiguste eest. Või d. Värs. linnakool andekamaid õpilasi, hea mate-
 matiku, küse mõtleja-väitleja, muusikaharja, juhtis õpilaste vaimsema elu,
 mängis kirkus areliit kästri ühist ja oli ka lüheteatja.

F. V. Minkelsaar õpetajana Haapsalus ja Valgas.

F. V. Minkelsaar esimene tähtaasta mees Kuraal jaunijalgas.
 1910. aasta sügisel suures taluõpetajakohalt erada Haapsalu linnakoolis.
 Seal õpetas ta matemaatikaliikmeid, kuid ka laulmist ja juhtas
 kooli vaimset elu. Haapsalu linnakooli juures tähtsaks peetav
 lapsed kutsusid. Minkelsaar õpetas kutsustel eesti ja vene keelt, laul-
 mist, matemaatiko matemaatikat ja juhtis aritmeetika praktikumi.

Andekal noorel õpetajal jätkus suure tööarmumuse kõrval (tal
 oliväädalas 28-34 tundi) energiat ka ühiskondlikuks tegevuseks. Ta kutsus
 ellu Haapsalu kaubatarvitajate ühist "Ökonoomia" ja Eesti laenu- ja
 hääliühituse, juhtas edevalt kassuseeltnis "Kungla" ja aitas kaal-
 dada H. Laanema laulupeidu.

Eestimees kubernerile korostavetile ei meeldinud Minkelsaare edukas
 seltskondlik tegevus ja ta nõudis eesti rahvusliku väärtuse Haapsalust
 ümberpaigutamist. 1913. a. sügisel määrigi F. V. Minkelsaar Valga kõrgema
 algkooli õpetaja kohale.

^{1912. ja 1914. a. arhus}
~~Kui Haapsalu kui Valga õpetajana Minkelsaar ei ole matemaatika me-
 taadina lentsorina Tortuma õpetajate suuekordustel 1912. ja 1914. aastal.~~

Gustav Reial, kes 1912. aasta Saarel õpetajana kutsustel viibis, ütles, et
 Minkelsaar pooldas geometria õpetamisel algastmel vabadtõrset meetodit.
 lentsorina laonitas Minkelsaar praktikum geometria vajalikest
 ning võimalikest algkoolis. Sama väidab August ~~Armolin~~,
 Armolin,

~~teine~~ ~~anti~~ algab Soalt, kus saksa keel läheb, Ameerika keeleks muutuvad algkoolid. 2. „Manual Training“ (käsitöö), mis soodustab kasvatust enesest loova täaju ja algatavõime „väljakaevamist.“ 3. Viiepäevane tänapäev - laupäeviti kooli ei ole. Ilmekas koolikorraldusest sai Mikkelsaar head tuge Eesti hiljem plaanitaval kooli uuendusel.

Peale nende põlvemate kõrgtaset oli Mikkelsaarel lähemadki, mis kooli-
nuudusklassi kui Saksa okupatsiooniga isepomustatuid. Lühikestkiis
„Ühtluskool“ võitles Mikkelsaari ühtluskooli elluviimise eest. Oma seiskumise
kaitseks Interio ja Lääne autorid. Lühipealas „Õigus töö peale“ Risti-
seeris Mikaljaas okupatsiooniga seot korda ning seadab töötate, välgva
intelligentsi eest. Teises lühitöös „Kendest, keda nimistatud“ mäistab autor
murega liigkasuvõtmise, mis rõõvellikaks muutis okupatsiooni ^{aasta} ~~ingijal~~.

^{Ja} Kaitse palgata ajatajad ja näeb, „et ohtu oleks hakataks leivavilja andmist
tameetoma ka välgaspool linna elanikele maata inimestele.“ ~~deinavilja hakatigi~~
~~jagama maata inimestele ka maal, kaitsemaata inimese vastu Saksa kooli~~ ³⁰

Kaks viimast artiklit näitavad F.V. Mikkelsaases tahet ning jäädus tal-
ja astuda meie ühiskonnas okupatsiooni aastal välgivate ning kannata-
te kaitseks. Ka on need artiklid Mikkelsaase poliitilise isaseisumise, de-
mokraatlikust blokid eemale jäämise koostajaks. Ühtlasi ainu-
nendes kui ka teiste, lühipealades (Vastutustunnet peaks meie oma ajaloo-
listel aegil ¹⁷ ~~31~~) rahutust ning murest rahva tuleviku pärast Saksa oku-
patsiooni ^{kahju all.} ~~soodustades meie maale.~~

Ajakirjandusliku tegevuse kõrval oli Mikkelsaas ka veel amets ajakirja ^(ja kirjastuse)
„Odeon“ agendina. Kumbki töö pidi tole panema majandusliku hüvitusi, mida
ta hoides nägas. Saksa okupatsiooni ajal ei olnud Mikkelsaas enam Tartu G. ja-
jaoni rahvakoolide inspektor. Mõeld ^{siisest} ~~tal~~ ~~lahkus~~ ~~tollelt~~ kohalt, pole meile teada.

11 ~~27~~ Postimees 1918, nr. 105, 8. VII.

12 ~~28~~ Postimees 1918, nr. 59, 11. V.

12 ~~28~~ — „ — „ nr. 149, 28. VII.

13 ~~29~~ — „ — „ nr. 159, 9. IX.

30. Tööline 1918, nr. 83, 14. XI.

24

Keelset Kodiprästmas¹⁵ Samal teemal kõneleb ka E. Martinson. 33. 16

"Atgandītais Dr. F. V. Mikulsuare isināin algatus jē pāronda-
shime tegeaus Sankra Kodipolīstina vāstus," ūitles K. Troffne, kuitē-
maga lūimīd aasht jūannāris šel tēemol restlesim.

Novembriku 9. päeval teostas Saksa maal ~~satrallistlik~~ ³⁴ revolutsioon
ja Saksa okupatsioon lõppemise maal hakkas lähinema. 11. novembril 1918 ^{asus} ~~maas~~
doodata Tallinnas Eesti Vabariigi Ajutine Valitsus, haridusministriks kutsuti
Petr Põld. ^{tooly} P. Põld teatas käskkirjas nr. 4, ¹⁷ et "Ajutine Valitsus atuse ^{atuse} ~~ajutis~~
nimetatase Friedrich Volrad Mikkelson haridusministeeriumi noorsoolin-
nitsus ja ministeeriumi asjade valituse ja 24. -st novembrist 1918. as-
kast arveles."

Nädala või paari nädalades Nõrgesuse mõõtmisest haridusministeeriumi

~~34. Teilung 1918, Nr. 82, 13. X.~~~~25. ————— no. 89, 91. X.~~

17 ~~2c. DUBI'RNA~~ f. 1108, rim. 3, no. 1, loc. 2.

ОРКА

ja lasta enamuse poolt vastuvõetavaks tunnistada. Arvud juhtul
mõnede Mikkelsaare osa eesti kodanuse liikumises just selles, et 4e
suutis tugeva administraatorina nii omaol kui teiste meenutlikud
ettepanekud ellu viia.

Alljärgnevalt tähtsuse poolest korras esile need koalitsiooniduslikud vähetused, mida väib Haridusministri abi P. V. Linke-Saare osaks (~~koost. koalitsiooniduslikumise~~) tunnustada.

1. 7. klassiline algkooli õppeplaan 1919. aastal ja ühtlase-
kooli õppeplaan 1920. ³⁹ Nüühest kui ^{teinut} ~~õppeplaanist~~ oli usnäpe-
tus väga jäetud, selle asemel kaldu õppeained - väimlemine, tööpatus ja
ja joonistamine ning raadimine. ^{me rühm} Õppeplaani koostajaks ^{oli} /Birkelsaar.
Need õppeplaanid tähendasid progressiivsete järelduste väitu eesti ^{koole,}
~~(kooliarenduslikumises)~~ kuid kahjuks mitte kauaks.

2. Kutselaadiline keskkool, mis ette nähti 1922. aasta kesk-
kooli seaduses. (Kutselaadilise keskkooli eide sai Mikkelsaare
laane-Enyoopra ja USA ~~ka~~ kirjandusest. [Ta koostas rasta-
va projekti. Riigikogus ei olnud seda arutleesole, kuna peeti
liialt novaatorlikuks. Arutleesole oli ainult kaks projekti: J.
Annussoni ja haridusminister Baueri projekt. Kui Riigikogus
sümpaatiat maksis Kaldema Annussoni projektile, tülitas Bauer
Haridusministeeriumi, võttes Mikkelsaare projektist kutselaadilis-
te keskkoolide asutamise plaanijalilits oma projekti. Muid ki-
nitati Riigikogu Baueri projekt) [Selles seaduses ^{olud} sealsel tavasel (muu-
kaar- ja reaalharu ~~olud~~ ette nähtud tehnilise ~~(eest ja maas)~~ ehitusteh-
niline, kultuustehniline, aiandus- ^{valandus-} ja sõjaväealharu, õppiharude arv pal-
jud sellega püüatud, väinuks kujitleda ka kinnostigümnaasiumi, muu-
sikagümnaasiumi jne, "Tahendab Eum. Nurmiste oma meenuaasides.

~~38 *Leontideus* 1919, 6. VII, XII.~~~~39 — n-1520, кн. II-12, VI.~~

3. Enamasti, algastulul Sunduslin ühtluseks Töökoos
printsiipi alusel. Selle ettepaneku kodumendusele põhimõtte
esitas Mikkelsoar õpetajate ühenduse kongressile Kui laadungipilt
nimel kodumenduse alal edasi viideldi. ^{18. 7. 20} Töökoos ~~(määrat)~~ samas
li esemele huvitas Mikkelsoart juba 1918. aastal, mil ta oli töötanud
Tüürin kooli „mammal training'i“ ^{iduga:} ~~esimärgiga.~~

Samal kongressile ^{eritas ta} ~~oma~~ ettepanekud võõrkeelt kinnimises. Ta
saavitas ^{keel} koolides esimeseks võõrkeeleks võtta inglise keelt, teiseks
saksa keelt; algkoolides ainult üks võõrkeel, seekeks olgu inglise keel.
Algkoolis võib võõrkeelt hakata õpetama alates neljandast klassist.

4. Algkooli matemaatika ja geomeetria õpikute ^{koostamine} ~~autar~~ ja in-
duktiivse - praktilise ^{metodi} ~~propageerija~~. ^{mne.} (F. V. Mikkelsoar esi-
mene induktiivse meetodi alusel koostatud geomeetria õpik il-
mus 1916. aastal. Kolme aastase vahetaja järel jätkas Mikkel-
soar õpikute koostamist ja ^{oli} selle tööga seotud 1929. aastani.)
Tema õpikud olid hea levikuga ja hinnati kiitvalt. Näiteks kirju-
tas ~~ingl.~~ „Pedagoog“ ~~tepeal~~ artiklis „Rakusepaisteline matemaatika
aabits“: „Olen tuttav paljude Saksa kodumaste matemaatika õppea-
madatega, kuid sellest elavust, mitmekesisist põnevust, kuid peasisi,
viisust hinge ei ole ma kusagil märganud.“ ¹⁹

5. Kui näet, et õpetaja peab täiskasvanlane olema, võib kodumen-
duslühikunisse lülitada, siis on F. V. Mikkelsoarel selleski tähtis osa.
F. V. Mikkelsoar oli täiskasvanlane ja tema saavis ka õpetajais näha kas-
kusvõimsust. Tema tõttu toetas Haridusministeerium kasvatuspropa-
gandat. ⁴⁴ ~~ja toetas seda ka „Kasvatus“ teinutes.~~ Mikkelsoar ise esi-
nes kasvatusisuliste kõnedega õpetajate koosolekuid. Viimane selline
esinemine tema et oli Õpetajate I kasvatuspäeval ²⁰ ~~44~~. Ta kutsub õpetaj

18. ~~44~~ „Kasvatus“ 1921, nr. 13-14, lk. 194.

20. ~~44~~ „Kasvatus“ 1929, nr. 1, lk. 4-6.

19. ~~44~~ „Päevaleht“ 1924, nr. 201, lk. 17.

46. „Kasvatus“ 1926, nr. 8, lk. 11.

43. „Kasvatus“ 1924, nr. 4, lk. 11.

jaid üles võitlema Täiskasvanuse eest. Ta näitab stoilist and-
 mete alusel ja rahva sügavuse laugust, mille põhjuseks elu põle-
 Tamine, alkohol. ~~ja~~ ^{teot} ~~ja~~ ^{teot} ~~alooli~~ ^{teot} ~~mägud~~. Samal ühesaandel - Kaine ja
 Karske elu pooll, viina ja pordueku vastu, on Aleksel Saar kirjutanud
 ka näidendi "draviin" (1925). ~~(Tease kongelane karatuseinene Mäheus
 püüab kime karvatako maraalselt laugemist. Aga ta ei suuda, sest
 inimesi enda alla maatand kaine, karvastunud sup. tung on tugevam draviin-
 one tüktest) Kaine~~ ^{Karskus} karvatuksusega oli Aleksel Saarel peid kõõksisi
 väärtusi, mis kodukaarsaaga väliseliselt pid aitamist puitana maida.

6. ~~ministri abi I. V. Aleksel Saar oli tugev administraator ja kindla tal-
 luga teonike. Misteema kätte oli näideldud, seda ta nii kergesti kätt ei and-
 nud, iseloomustas A. Verlema Aleksel Saart juuli 4. 1968.~~

6. ~~Aleksel Saar~~ ²⁵ ~~võitles~~ ²⁵ ~~Seminari~~ ²⁵ ~~Sulgemise vastu.~~ ~~avaldas ka~~
~~Aleksel Saarel see kuni tugeva administraatori ja kindla talutega teonike~~
~~omadus) I. V. Aleksel Saarel~~ ^{Ja} ~~pidas õpetajate otterakmisteist~~ ~~(antestingimuste~~
~~ja uues ülesandeks. s.d) luuakalse kooli jaoks väga oluliseks~~ ^{üksandeks} ~~osa x 6 kooli~~
^{uendamisel.} ~~uendamisest.~~ Sellele küsimisele mõttes ta juha 1917. aasta kevadel,
 näites 24. aprillil ja 9. mail Võrumaa õpetajate koosolekul. ~~tuoli~~
~~Tastu eest. seminari omanike~~ ~~and algatajate luuak.~~ ~~Ta seisis Tar-~~
~~to, Tallinna, Võru jät. st. seminaride sünni juures. Põhja põhjal oli~~
~~Aleksel Saarel raske kuulda juttu Seminaride Sulgemisest.~~ ⁴⁵ ~~Kuni tema~~
~~surnuni 6. märtsil 1930. a. jäid seminarid sulgemata.~~

~~I. V. Aleksel Saar võitles seminaride Sulgemise vastu ja kuni tema surnuni~~
~~6. märtsil 1930 jäid seminarid sulgemata. Olla seminar pooll ja näidelda~~
~~nende Sulgemise vastu - täheksas talajal kaalimendane liikumise faktoriist.~~

~~I. V. Aleksel Saar oli praktiliselt mõttes ja loovalt tugev karske võit-
 kaudiselt kasulise ning karmatundlik inimese - pedagoog. Ta tundis~~
~~oma vaimi ja tegutses kindlalt selle järgi. Rungematu võitlus~~

45. "Korvutus" 1925, nr. 6, vi. la. 184.

— " — 1927, nr. 1, la. 88

30
mela-

~~1917. aastal oli eesti koolikanduslikumise maiste väl-
 aluste~~

~~välja tähtsime, mille tunnuseks oli ümardatud kael kõrgi sool atribu-~~

~~(K. V. Mäkelä)~~ korvatuses märgi ^{aasta}stimi ja ^{aasta}kehtimisega ^{aasta}suurenduse
kodi loomiseks vajalikud ^{aasta}suurenduse ja ^{aasta}suurenduse ^{aasta}suurenduse. Kodu ^{aasta}suurenduse

Best. algus on ühtlasi ka koolikandide teostegamine ja uued algus
algus uude algus, kusjuures F.V. Linnalaaril
naiste edasarendamine. Seejuures on haridusministri ab. K. V. Linnalaaril

~~Kõltsaall Selle, Toas väga tähtsuse, kui keito järele. (Kõltsaall) jama
alust jätkajärgulisele kaal. Sundarile, xolo kestamisel, aas ta eemali
kule üli. Tähtsusele. Tähtsusele. järele, lü kaal. värgu ühisele ja Tema
algatusele. Teatav, esimene katsetus. Mõnikord palitusele. Seesmisel
Teatav. Kaalides. Tema kaal. närvigude kaal. ajalaas. jama. Kõltsaall-
tus. Olemine. Kõltsaall, värgu eemali.~~

K. V. Mikulsaas al. loovalt tege ja praktiliselt mõtle,
~~ühiskondlikult kasulik ja~~ kohusetundlik töötaja - pedagoog. Tal oli
~~oma~~ eesmärgid, mis kindlat^{el} talot seda kätte võtta. ~~Õnnetuslikult~~
~~ta näha ka meie kodumaal, aldas me noormest. Sellest tühjast~~
~~õnnetusest~~ kogu meie kodumaine, praktiliselt vajadust karmatada loovalt tege-
~~sevad ja praktiliselt mõtlevad~~ kodumaal, aldas me noormest.
~~Sel maot võttes ta oma tööga (Carlyle'i) mõtteid: Mitte midagi vähe-
 tuslikumad ei saa jina oma rahva heaks teha, kui et sa teine
 noormest eest kaal kaunad.~~

Tema elu juhtmõtteks jäi tuntuks händlause: „Mitte inimese väärtus-
loomat ei saa sa oma rahva laevast välja, kui ei sa tema noorme-
est loolt vanna.“⁴

Friedrich Volrad

Friedrich Volrad Mikkelsaar

KOOLIAASTAD

1. Poisiiga.

Nineviku väljapaistvaid koolimehi Friedrich Volrad Mikkelsaar sündis 22. detsembril 1886. aastal Võrumaal Urvaste kihelkonnas Linnamäe (Linnamäe) vallas ~~Linnamäe~~ algkooli õpetaja Gustav Mikkelsaare kolmanda lapsena.

~~Isa aadresside kirjutab Ruurik-Valter Mikkelsaar, Friedrich Volrad Mikkelsaare noorem vend, et nende isa~~ ^{Mikkelsaar} Gustav on pärit Abjast. Linnamäe algkooli õpetajaks tuli ta enne aastat 1880. abielu seal Halli talu peretütrega Anna-Marie Halleriga. Neil oli seitse last, kõige vanem ~~Olga~~ Olga, kõige noorem Karl-Edgar, kes imikueas suri.

Isa töökoht ei võimaldanud suurt peret rahuldavalt toita ja seetõttu käisid mõned lapsed, näiteks Volli (Friedrich Volrad) ja Juulo (Ruurik Valter) Hallil karjas. Juulo iseloomustab Vollit karjaseks järgmiselt: "Ta tegi kord kaunis suurte tiibadega mängutauliku ja pani selle Järvemäele tiirlema. Tauliku juurest viis pika nõõri alla järve äärde, köitis nõõri otea kivi. Taulik, tiibade tiireldes, mässis nõõri ümber võlli ja tiris kivi mäele. Praktiline näide töö mehhaniseerimisest." Teisel kohal iseloomustab ta karjapoissi Vollit kui kirglikku lugejat: "Põldude vahel oli heinaküün, kuhu toodi lähedastelt heinamaalappidelt heinad. Volli oli toonud küüni raamatuid ja ajalehe "Valgus" lisas ilmunud pikki põnevaid romaane. Mäletan, et vanaisa oli kord kurjustanud,

et poiss loeb küünis raamatuid ja küllap siis laseb loomad vilja."

Enne aastat 1900 lahkus Gustav Mikkelsaar linnamäe õpetajakohalt ja asus koos perekonnaga elama uude elukohta Tuulikule. Tuulikul oli kahekorruseline elumaja, õunapuuaed, tuuleveski viljajahvatamiseks ja kreissaed laualõikamiseks. Ajutiselt oli neil ka kauplus. Vollit hinnati veskiliste poolt kui möldri abilist. Te oskas veskit tuulde keerata ning käima panna, julges minna veskiharjale ja seista tuulelipu kõrval. Kui veski käis, võtsid Volli ja Juho haeraest kinni ajal, kui see all oli. Tiiva küljes rippudes viis liikuv tiib neid kaunis kõrgele, siis lasksid nad käd lahti ja kukkusid alla.

Kauplus pankrotistus, kuna Gustav Mikkelsaar müüs võlgu, aga võlad jäeti tasumata. Veski põles maha. Mikkelsaared lahkusid Tuulikult ja siirdusid elama Võrru aastal 1900. Memuaaride autori arvates oli linna asumine vajalik kõlgepealt laste koolitamise huvides. Kõik lapsed olid linnamäe algkoolis kolm nõuetavat talve käinud, Volli sellele lisaks ka Ürvaste kihelkonnakoolis. Volli läks linnakooli 1900. aasta sügisel. Sinna pääses sisseastumiseksamiga.

Võrus elasid Mikkelsaared vaeselt. Isa tegeles fotografeerimisega, kuid sissetulek tema tööst oli väike ja seepärast, mida lauale panna, oli sageli väga vähe. Nuurik Mikkelsaar arvab, et noil aegadel pugeski haigus (tbr) nende perekonda. Haigus, mis hiljem, kui paistis, et kõik raskused on võidetud, hakkas tegema suurt laetamistööd nende keskel.

2. Võru linnakoolis ja Peterburi Õpetajate instituudis.

Võru linnakoolis paistis Friedrich Volrad silma oma andekusega.

mitmekülgsete huvidega ja hea organisatorina. Ruurik ütles, Volli oli linnakooli andekamaid õpilasi, eriti matemaatikas. Ta oli muusikaalne, mängis viiulit ja orelit. Oma kodus organiseeris midagi lauluansambli taolist, millest võtsid osa ka mõned tütarlastekooli õpilased. Eesti keele ja kirjanduse õppimise huvides organiseeris Volli koos teiste vanemate poistega ühingu "Tamula". Käidi koos salaja, loeti "Kalevipoega" ja teisi eestikeelseid raamatuid. Volli algatusel loodi ka kirjandusering "Kalevipoeg". Kord ringi "Kalevipoeg" koosolekul teatas Volli, et selle ringiga tahab ühineda teine konspiratiivne ring "Tamula". "Tamula" olemasolust ei teadnud seni ringi "Kalevipoeg" liikmed mitte midagi. "Tamula" ühinemisega oldi nõus. "Kalevipoeg" muutus nüüd väga elujõuliseks. Ringi koosolekul kanti ette õpilaste oma loomingulisi töid, ka Mikkelsaare omi, kord isegi tema käsikirjaline näidend kooliõpilaste elust. Ringi liikmete hulgas nimetati Mikkelsaart selge peaga poisiks.

Võru linnakoolis ei õpetatud eesti keelt. Mainitud konspiratiivse ringi "Kalevipoeg" koosolekutel valmis otsus nõuda koolijuhatuselt, et õppeplaani võetaks eesti keele tunnid ja et kaotataks klassist klassi üleviimise eksamid. Kui neid nõudmisi ei lubatud täita, kuulutasid õpilased välja õppetöö katkestamise ehk streigi. Õppetöö seisis nädalaid, kui töö jälle algas, selgus, et eesti keel oli võetud õppeplaani.

Koolis tekkisid õpilaste vaidlused inspektor Floruga eesti õppekeelega keskkooli asutamise põhimõtete üle. Võru linnakooli inspektor Floru väitnud, et see plaan pole teostatav, kuna puuduvad eestikeelsed õpikud. Selle peale vastanud Volli, et see on rumal väide ja kõlab umbes nii: enne ma vette ei lähe, kui ujumine on selge! "Niipea kui saame eestikeelse kooli, koostame ka õpperaamatud," vastanud Volli

Pärast linnakooli lõpetamist 1905. aastal siirdus Friedrich Mikkelsaar Tallinna, õppis ühe aasta ^{pedagoogikale} talenduskursustel ja omandas õpetajakutse. 1906.a. sügisel läks Mikkelsaar, kahekümneaastane noormees, Peterburi, õiendas õpetajate instituuti sisseastumise eksamid ja hakkas seal õppima. Tema tegevusest õppimisajal instituudis on teada, et oli Peterburi Eesti Üliõpilaste Seltsi liige ja alaliseks tegelaseks-kõnelejaks avalikel koosolekutel, mis korraldati Jaani kiriku saalis. Instituudi lõpetas Friedrich Volrad Mikkelsaar 1909. aastal. Pärast instituudi lõpetamist abiellus Mikkelsaar Emma Ruusiga.

Õpetajana Haapsalus

Mikkelsaar ei saanud ^{esialgu} õpetajakohta kodumaal, vaid Kuramaal Jaunjelgavas (Friedrichstadiis), kus töötas ühe aasta. 1910.a. sügisel aga siirdus ta tööle Haapsalu linnakooli. Haapsalusse jäi Mikkelsaar 1913. aasta sügiseni. Ta õpetas mainitud koolis aritmeetikat, geomeetriat, füüsikat, laulmist ja kirikulaulu. Tundide arv nädalas 20-26.¹

Lisaks õpetajatööle oli ta ka kooli raamatukogu juhataja. Tema aastapalk linnakoolis 1910. aastal oli 838 rbl.²

Haapsalu linnakooli juures töötasid pedagoogilised kursused.³ Mikkelsaar õpetas kursustel vene keelt, geomeetriat, laulmist ja juhtis aritmeetika praktikatunde. ~~Õpetas kursuslastele ka eesti keelt ja aritmeetika metoodikat. Kaks viimast ainet teisel poolaastal, vene keelt ja laulmist esimesel poolaastal.~~ Kursuste aastane tasu oli ca 200 rbl., tööd 7-9 tundi nädalas, nädalatunde kokku Haapsalus 28-34. Haiguse või muudel põhjustel puudus Mikkelsaar koolitööst 1910.a. 17 tundi.

1911. aasta jaanuaris asus Haapsalu linnakoolis tööle Mikkelsaar.

1. RAKA F 93 nim.1, s.-ü 61, lk. 55
2. RAKA F 93, nim 1, s.-ü 60, lk. 54
3. RAKA F 95, nim 1, s.-ü 60, lk. 50

saare abikaasa Emma Jakobi t. Mikkelsaar (sündinud Ruus). Neil oli juba poeg Neeme, sündinud 1910. aastal. 1913.a. jaanuaris sündis neile tütar Aino. Emma Mikkelsaar õpetas usuõpetust 8 tundi nädalas⁴, mille tasu 200 rbl. aastas. Mikkelsaared teenisid aastas 1200 rbl., mida võib heaks tasuks nimetada tolle ajakoh-
ta. Paljude maa-algkoolide õpetajate aastapalk rahas oli alla 100 rbl.

F.V. Mikkelsaar oli hea õpetaja-metoodik. 1912.a. külastas kuraator Prutšenko Haapsalu linnakooli ja revideeris Mikkelsaare tööd. Mikkelsaare tunnid jätsid kuraatorile sügava mulje ja ta tunnistas Mikkelsaare töö heaks.

Koolitöö kõrval võttis Mikkelsaar aktiivselt osa seltskondli-
kust tööst. Mikkelsaare osavõttel kutsuti ellu ja korraldati
kaubatarvivate ühisus "Ökonomia" ja "Eesti Laenu- ja Hoiuühisus",
alustati intensiivselt hariduslikku tegevust karekusseltsis

"Kungla" ja korraldati 2. Läänemaa laulupidu⁵. "Haapsalus tuli eesti seltskondlikus elus täitsa uus pööre. Mikkelsaar rikkus Haapsalu "rahu täielikult", ütleb Md⁶. (M. Raud).

Mikkelsaare kultuurilis-rahvuslik tegevus ei meeldinud kuber-
ner Korostovetsile. Ta ähvardas Mikkelsaare "kaela murda" ja te-
gi 1912. aastal isiklikult kõik, et "rahvuslikku mässajat"⁶ saa-
ta Haapsalust ära. Aga kuraatori hea otsus noore õpetaja töö koh-
ta oli kubernerile raskeks pähklike, nii et Mikkelsaar jäi Haap-
salusse veel üheks aastaks.

1912. aastal suvel esines Mikkelsaar lektorina Tartu Õpeta-

4. RAKA. F 93, nim 1, S.-Ü 61. lk. 55

5. "Kaja" 1929, nr. 178, 1.VIII

6. "Kaja" 1929, nr. 178, 1.VIII

jaile korraldatud täienduskursustel. Geomeetria õpetamisel asus ta seisukohal, et see peab algastmel olema induktiivne-praktiline; alles teises kontsentrīs võib üle minna deduktiivsele geomeetriaale. ~~Seda õpilaste arenemist arvestades.~~ Lektorina teonitas Mikkelisaar praktilise geomeetria vajalikkust ning võimalikkust algkoolis⁷.

Õpetajana Valgas

1. Õpetaja-metoodik.

1913. aasta sügisel algas Mikkelisaar tööd õpetajana Valga kõrgemas algkoolis. Kui palju nädalatunde oli Mikkelisaarel Valgas, pole andmeid. Aga et ta peale kõrgema algkooli töötas ka veel teistes koolides, näiteks tütarlaste progümnaasiumis, Robežnieku erakaubanduskoolis jm., on kindel. Õppisin 1913/14.

Õppeaastal mainitud erakaubanduskooli 2. klassis (kool baseerus

6-klassilisel algkoolil
6-klassilisel algkoolil), kus füüsilist õpetas F.V. Mikkelisaar,
hariduslikult temalt „Kasakaskooli, õpetatud tead, tõstak see maitse?“ „muidugi, kuidas? Mõeld, mis maitse? Kõne-“
 Ei mäleta, et ta oleks näernud või paljatanud tunnis. Ta oli

ühtlaselt tõsine ja asjalik kogu aasta läbi. Kõne- ja vestlustöö polnud vali, vaid sõbralik ja tundeline. Sellepärast jäi temast meelde - tõsise koore all hea inimene - õpetaja.

Mikkelisaar

(kui metoodikut ja lektorit iseloomustab August Armulik⁸:

1914. aasta suvel toimusid Tartu maakonna algkooliõpetajatele ühekuused kursused. Lektoriteks olid inspektorid, direktorid ja õpetaja F.V. Mikkelisaar. Leongute ajal õpetajad lugesid ajalehti Tartu 2. rajooni raivakoolide inspektor Svetšnikov ütles Mikkelisaarele: "Kui loengule lähete ja märkate lehelugemisi, siis tõmmake nendelt ajaleht käest ja rebige puruks." Seda soovitus

7. G. Reial. Isiklikud märkused. 3.III 1967.

8. August Armulik. Isiklikud mälestused. 22. II 1967.

kõrvalt kuulnud vene lektor ütles: "Ha Baumkugurk om raske
ke rannarom." Mikkelsaare loengud olid väga huvitavad, ko-
he põnevad ja uudsed. Õpetajad kuulasid teda suure tähelepanuga
ega saanudki mahti lehte lugeda," ~~isiklikustas Armulik Mikkelsaart kui lektorit.~~

(1915.a. külastas August Armulik F.V. Mikkelsaart tema kodus. Neeme oli siis 4- või 5-aastane. Nad elasid siis hästi ja Armulik mõtles, et õnnelik perekond ja et ka tema ikkaks endale niisugust perekonnaelu.)

Mainitud kursustel luges Mikkelsaar matemaatika metoodikat, kuid luges vene keeles. Ta oleks võinud lugeda ka eesti keeles, nagu tegi seda agronoom ^FMägi. See, et Mikkelsaar vene keeles luges, pahandas kursuselasi. Mikkelsaare vend Ruurik-Valter lausus pahaselt: "Loeb vene keeles, nagu eesti keelt ei oskaks."⁹

Valgas koostas Mikkelsaar oma esimese geomeetria õpiku: "Учебник геометрии для начинающих учащихся. Третий выпуск. Издательство Минского университета." ¹⁰ 1917.

-x ütleb selle õpiku kohta, et raamat "tutvustab õpilasi indutiiivselt terve geomeetria materjali ja terminitega... Raamat on omaest kohast väga näitlikult ja kindlas järjekorras kokku seatud ja teda võivad nutikamad õpilased isegi ilma kooliõpetaja abita kasulikult tarvitada." Kuid raamatu "ühetaoline kuiv õppetoon väsitab õpilased varsti ära ja teeb pead tuimaks. Oleks tarvis vaheidust, et lapsed saaksid hingata. Variatio delectat - maksab ka siin"¹¹

Matemaatik¹² kirjutab sama raamatu puhul: "Aga seltskonnategelasena ja koolimehena tegi hr. M. pea oma nime tuttavaks.

9. August Kasvand. Isiklikud mälestused. 7.⁴ 1968

10. "Kasvatus ja Haridus" 1917, nr. 5 ja 6, mai-juuni

11. Matemaatik, "Haridusministri abi Mikkelsaar pühitseb täna oma pedag. tegevuse 15-aastast juubelit". "Nädal." Päevalehe piltidega erileht, 1924, nr. 14, 14. juulil.

tegelusena ja kortimühena tegeva n. pea oma nime Antavane.
1917.a. andis ta välja venekeelse geometria õpperaamatu kõrge-
matele algkoolidele. See võeti Venemaal kohe tarvitusele ja on
seal püsinud tänapäevani. Rõõmav, et hr. M. oma eesti nimele
vaatamata on Venemaal sakelasena tuntud. Üks kooliõpetaja, kes
hiljuti Vladivostokist kodumaale tuli, jutustab, et Kang-Idas *hca*
Mikkelsaare geometriast üks trükk teise järele ilmuvat. Kui see
eesti kooliõpetaja vene ametivendade tähelepanu selle juhtinud,
et autor on Eesti haridusministri abi, näernud need tema välja.
Talle öeldud: "Me teame väga hästi, et Mikkelsaar on kuulus Sak-
sa töökooli pedagoog".

2. Õpetaja - organisator, orator.

Sõna-, koosoleku- ja organiseerimisevabadus, mis Veebruarire-
volutsiooniga kaasas käisid, äratasid inimesi justkui valmisest
tardumusest, sünnitasid soove ühiskonnaelu uuendamiseks. Ajalehed
kubisesid koosolekukutsedest töölistele, soldatitele, õpetajate-
le jt. Õpetajaid paluti kiiresti luua kihelkondades, maakondades
linnades oma ühingud, et esile tõsta kooli ja õpetajate vajadu-
si ning kaitsta nende huvi.

1 Esimene õpetajate ühing tekkis Tartus 18. märtsil 1917. Ühin-
ga ametlikuks nimeks oli Tartu Alg- ja Keskkooli Kooliõpetajate
Kutseliit.¹³ Lühiaegne eesmärk - toetada Ajutist Valitsust tema
poolt väljakuulutatud programmi läbiviimiseks ja põhjalikkude
uuenduste kehtestamiseks rahvahariduse alal. 19. märtsil asutati
õpetajate ühing Rakveres ja Valgas, viimases nime all Valga Linna
ja Umbruskonna Kooliõpetajate Ühisus.¹⁴ Selle ühingu eesmärk -
astuda ülevenemaalise kooliõpetajate ühisuse liikmeks, kaitsta
"Vaba kooli ja kooliõpetajate kutselisi huvisid. Ühingu juhatus

13. "Postimees" 1917, nr. 75, 6.IV

14. - " - - nr. 73, 1.IV

kutsus kõiki mees- ja naisõpetajaid Ühingu liikmeks astuma.

rahvastele ei meeldinud eesti õpetajatele, muudkui ka, üldse ei meeldinud selle ühingu eesmärgi ilmutamiseks.
Ühingu viieliikmelisse juhatusse kuulus ka kaks eestlast: F.V. Mikkelsaar ja M.J. Pärna. Pärast vöi paar hiljem loodi Valgas veel

teine õpetajate ühing, nimelt Valga Eesti Kooliõpetajate Ühing. Koosolekut juhatas V. Mikkelsaar. Ühingu eesmärk - kaitsta eesti kooli ning õpetajate huve ja võtta seisukoht eesti rahvusliku kooli küsimustes¹⁵. Ühingu eeskoosseisusse valiti: V. Mikkelsaar (esimees), T. Grünberg, J. Lang (laekahoidja), A. Kokkult ja neli tavikene (kirjatoimetaja).

23. märtsil juhatas V. Mikkelsaar Valga eesti seltside ühist koosolekut. Koosolekul moodustati Valga Eesti Seltside Liit, põhikirja aluseks võeti Tallinna Eesti Seltside Liidu põhikiri¹⁶. Täidesaatva komitee liikmeteks valiti Hellat, Mikkelsaar, Kriisa, Stroon ja Sirel.

Valga Eesti Kooliõpetajate Ühingu juhatuses koosolekul 24. märtsil otsustati Ülevenemaalise Kooliõpetajate Ühingute liidu liikmeks astuda ja selle liidu asutamise koosolekul¹⁷ ühisuse asemikuks härra V. Mikkelsaar saata. Pärast selle otsustati teiste Eesti kooliõpetajate ühisustega Eesti liidu asutamise asjas kirjavahetusse astuda¹⁷.

Fr.V. Mikkelsaar võttis osa ka poliitilisest selgitustööst rahva hulgas. Võrumaal Urvaste-Linnamäe valla koolimees, Mikkelsaare kunagises kodukohas, toimus 26. märtsil suur rahva-koosolek. Koosolekujuhatajaks valiti kooliõpetaja V. Mikkelsaar Valgas¹⁸. V. Mikkelsaar pidas kõne, milles monarhistliku võimu

15. "Postimees" 1917, nr. 75, 6.IV.

16. "Postimees" 1917, nr. 75, 6.IV.

17. "Postimees" 1917, nr. 75, 6.IV.

18. "Postimees" 1917, nr. 75, 6.IV.

tekkimist, muutumist ja langemist selgitas. Koosolijad kuulsid, missugune on Vene revolutsiooni mõte, mis on vabariik. Kõnele järgnesid läbirääkimised, kus muuseas ka üldlase, üheõiguse- lise, otsekohese, salajase ja proportsionaalse valimisviisi mõistet ja tähteust selgitati. Koosoleku lõpul lauldi juhata- ja ^v Mikkelsaarele "Ta elagu!".

Valga linnavolikogu valis Valga linnapeaks kooliõpet. H. Eimeri (äraastunud Martinsoni asemele). Sellega ei olnud lät- lased nõus.

28. märtsil kell 5 p.l. peeti ^{Tartu} kommertskooli ruumides Tartu linna ja ümbruse eesti õpetajate koosolek¹⁹. Koosolekul valiti kandidaadid mitmele juhtivale ametikohale: Rahvakoolide direk- ^{esitati} tori kandidaadiks P. Põld; rahvakoolide inspektorite kandidaa- tideks M. Oksa, M. Kampmann, Fr. Mikkelsaar (Valgast), P. Liiv (Petrogradist).

Nende pealekäimisel peeti Valgas 3. aprillil koosolek, kus ühendatud organisatsioonide nõukogu valiti. Eesti organi- eatsioonide poolt tulid nõukokku H. Hellat, F. Mikkelsaar²⁰, T. Grünberg, J. Pullisaar, J. Kriisa jt.²¹

7., 8. ja 9. aprillil toimus Tartus ülemaaline õpetajate kongress, nn. rahvahariduse kongress. Kongressi juhatajaks va- liti P. Põld, asemikkudeks F. Mikkelsaar (Valgast)²² ja A. Vall- ner (Petrogradist).

"1. mail kogunesid eestlased, venelased, lätlased ja juudid Valgas Lake platsile. Eestlased ja juudid ühe kõnetooli ümber, lätlased ja osa venelasi teise kõnetooli ümber. Eestlaste poolt esinesid advokaat J. Kriisa ja kooliõpetaja F. Mikkelsaar²².

19. "Postimees" 1917, nr. 72, 30. III

20. "Postimees" 1917, nr. 78, 10. IV

21. "Postimees" 1917, nr. 77, 8. IV.

22. "Postimees" 1917, nr. 87, 20. V

Viimane kõneles pikemalt revolutsiooni mõttest."

Kuna Valga linn kuulus tookord Võru maakonda, võttis Fr.V. Mikkelsaar osa ka Võrumaa õpetajate organisatsiooni loomisest.

"Võrumaa kooliõpetajad on juba kaks suuremat koosolekut pidanud maakonnaliidu asutamise asjus. Mõlemaid koosolekuid juhatas kooliõpetaja V. Mikkelsaar. Viimasel koosolekul 9. mail²³ (esimene koosolek²⁴ 24. aprillil²⁴) korraldati maakonnaliit lõplikult." Võrumaa õpetajate liidu koosoleku päevakord oli sisukas. Arutati läbi järgmised küsimused: koolikohustus, õppeaeg, õppekavad, õpetaja hariduslik tseneus ja koolitühid. Koosolek pooldas kuusastast algkooli ühes ettevalmistavate lasteaiaklassidega, 3-4-klassilist keskkooli ja selle järgnevat ülikooli.

Sama koosolek F.V. Mikkelsaare juhatusel palus Võrumaa rahvakoolide inspektorit Kamenskit jääda edasi oma töökohale. Inspektor Kamenski, rahvuselt ukrainlane, olnud Võrumaa õpetajate hulgas austatud tema õiglase ning heatahtliku suhtumise poolest õpetajatesse. Kamenski siiski ei jäänud kohale, lahkus ise, kuna ei osanud eesti keelt²⁵.

14. mail tulid Rakveresse kokku kõigi Eesti maakondade ja linnade õpetajate organisatsioonide esindajad. Koosolekut juhatasid P. Põld, A. Vallner ja F.V. Mikkelsaar²⁶. Koosolek, millest osa võtsid Tallinna, Tartu, Valga ning Haapsalu õpetajate seltside ja Tartu-, Viljandi-, Viru-, Võru- ning Pärnumaa õpetajate liidu esindajad, tunnustas asutatuks Eesti Kooliõpetajate Keskliidu põhikirja alusel, mis vastu võeti samal koosolekul. Keskliidu juhatuse asepaigeks määrati Tartu. Juhatuse

23. "Postimees" 1917, nr. 109, 17. V

24. "Kasvatus" 1927, nr. 7, august

25. August Kasvandi andmeil 17.XII 1967

26. "Kasvatus" 1927, nr. 7, august.

P. Sretõnikov oli vastupidine mees — oli koolide sandarvija rajooni despot. Näitena kõnelesid õpetajad avalikel koosolekudel P. Sretõnikovi komist: k. ta oli rajooni koolide arestimajaks määratud, kus õpetajad arestis istuvad, ja muuskurisimeet. õpetajate keskel sõrskad. mud²⁸. ta rahvaskoolide kapitali korjamine komisjoni esimehena pole ta sa loekunud rahvasummade üle mitte ühtegi avalikku aruannet andnud.²⁹

Tartu II rajooni rahvaskooli inspektor.

Inspektor L.V. Mikkelsaar elas Tartus Põhiküla t. 5, Tallinnas Emma Mikkelsaarelt koos Elvas, kus töötas õpetajana Elva kaksiklassilises ministeeriumikoolis.

Rahvaskoolide inspektorina kannas L.V. Mikkelsaar töös teinud omae energiaga. Kaks esimest nädala jooksul oli ta tundnud õppimise oma rajooni olukorda: viimlid täis koolikirju, mitmed koolid puudulikult komplekteeritud, ^{reist (2.9)} paljud väldse seisavad jn. Ta lähetas rajooni rahvaskooli trusti, laste ta avaldas "Üheskütse Tartumaal rahvaskoolide 2. juoskonna valdadel"³⁰ milles ta soovitas rahvaldel kõik teha sellars, et ükski kool veel õppeaastal seisma ei jääks. Ta pöördus Täärakva ja vaiste poole, et need älkensid "võrskendama jääks sõna ka kooli sajes". Õpetajaid, kes üksteisega olid juba oetud, üksteise peale marmiliselt koolikirju kirjutama harjutatud, palub see madala kumbe ära jätta. Ta soovitas saada üksteisega sõbraks ja vastastikusel rõõdases anda omavahelise kooli korraldamisele.

Juuni lõpul Mikkelsaarelt uus "Üheskütse Tartumaal valdadel ja kooliõpetajatele laste "loetamineks" suure vahetajal"³¹. Suure alt oleme vabad. Tema aga ei ole mitte jälgeta meid pääl launud. Kui Tartu lin oleks haam parandama hakata! ja kui tarvilikud on praegusel ümberelutuse ajal koristud, loovad jõud!" nanda algas proulaamet-

28. Postimees 1917, nr. 28. III.

29. — " — nr. 64, 20. III.

30. — " — nr. 131, 14. V.

31. Postimees 1917, nr. 145, 1. VII.

sioon. Edasiõeldakse, et pea pooled koolid seisavad, paljud juba uute as-
tat. Järgneb ettepanek organiseerida laste „laste-“ ehk suveraal,
kus õpitakse suveraalas lugema ja kirjutama, ka arvutamist. Sellane
tuleksid lapsed kaks korda nädalas kodumajja (õ. kolmeks tunniks
korruga), kus neid õpetavad õpetajad valdalt meenstava eritatu eest.

Väib arvata, et need tundeõeldased äärmused leiutid vallavalit-
sustas vastukaja. Undsusena mõjusid neis demokraatlik-
taon ja väärdõiguslik vahetord rahvakoolide inspektori, koolide
ja vallavalituste vahel. Mainitud proklamatsioonides

1917. aasta suvel ning sügisel ilmus teinigi pedagoogilisi artik-
leid, mida nende stiili põhjal väib ilmselgusele muuks pildada.
Kinnista artiklis „Uuendused rahvakoolide alal“³² (arvame, et see on dik-
kelsaare oma) tutvustatakse lugejaid ministeeriumi koolisüsteemiga.
See progressiivne ja tolle aja kohta küllaltki täielik ühtluskooli
plaan muutis meigi koolitegelasi.

Oktoobrireevolutsiooni eel avaldas M. (Kinnelsaare) artikli „Täielik
saamine meie rahvakooli ümberloomisens ja rahvakoolide edendami-
sens“³³. Autor paneb ette iga inspektori juures 3-4 kühelkonna kooli-
ametline määrata haridusinsstruktor. Insstruktori ülesanded: kuu-
latu pealt õpetajate tunde, organiseerida kooliõelduste kodust õpe-
tust, kontrollida koduse kasvatuse kulgu, arutada oma piirkonnas
zaamatukogusid, planeerida uute koolimajade ehitamist ja vanade
korrastamist, varustada kooli õppeabivahendiga, ajakohase tööli-
ga jms.

Pärast Oktoobrireevolutsiooni ilmus „Postimehes“ Tartu maakonna
kooliõpetajate Liidu juhatus (arvame, et Kinnelsaare kaastatud) avalda-
kiri Tartu maakonna vallavalitustele³⁴. Kirjas „räägitakse vallavalitustelt
aluskooliõpetaja palga alammäärat tärtnist 1800 rublale, naga seda
õpetajate kongress juba suvel ~~raevatas~~ näolis. Näistatasse meeska õpe-
tajate autoriteeti alandav kauplemine valimistel: Kaduiga vähem

32. „Postimees“ 1917, nr. 147, 4. v.

33. „Postimees“ 1917, nr. 249, 1. k.

34. — „ — „ nr. 268, 11. k.

prakkumismis, kaoliapetajate valimise puhul, s.d. kas vähema palgaga lepitä." "Kui" läheb sotsialistidega: "Miks kaoliapetajatele ajasidest pal- ka, mis võit neile näenda endi teenistuse nende täht jäänd. Sellega tähtsate teie haridust ja aiatate lugupidamist kaoliapetajate vastu võit?"

Õhaldud artiklis iseloomustas Mäkelsoar väga aktiivse ning meeneva ühiskonnaga kaasa saanud rahvaskoolide inspektorina. Koduküsimustes stricte kontant. rahuga, mis oli võõras & raskes inspek- torile, millest ka eespool mainitud. Tema tegude põrast tuleb teda ennest- ki võtta kui näidist kodumendusehivemise alguses. Inspektorina oli tal võimalus nii näidata kui tegutseda emakeelse kooli kaan- ta suunas haridusvalguse kiirademe, mis Soe/Puikovi ajal olid püüdnud ^{WYK} jäetud, kuitus valge avama kodukooli suures- mida varem polenud tehtud, ja suureselt selgitas kordemalt, kui avaram ning valgus peab tehtama emakeelse kooli tee.

Õeldud väime veel Mäkelsoare algatuse pidada kirjariiklaste sa- mi koolidega eesti keeles. See ei sündinud küll nii üldiselt, nagu mainit ³⁵ id, kuid tõrjusid järele, mille väimeas kindelkustbermer J. Poska vastas eeskiri. [Mito olude tõttu tuli tal ka õpetajate kaas-oi- dug muudatuse ette võtta. Eesti keelt mitte oskavast õpetajad ei saanud enam jääda eesti koolidesse ja neil tuli loobuda muu- keelseis koolides. Sellised õpetajad Tartu L. gümnaasiumis ³⁶ Peale

keele küsimuse oli teinud, mis ehk sündisid inspektorit õpetajate ka- kui palju ta neid vallandab, mis ka üldse kedagi vallandab, mis küsimusele ei saa vastata. Kaadrit uuendama, näitab alkoholi. Alkoholika näileid, mis Mäkelsoar teinud - ^{just kahtes} kahtes õpetajaid vallandamisest ohtatavate vastu. Seda küsimust. ³⁷ Hakkasid vana-õpetaja vallandamisega ühple õpetaja Hendriku Steinfeldi vallandamise asjus. Õpetajate vallandamine vallandamisest poolt ras- landamiskatse oli 1917. a. suvel ja sügisel mottuile, ³⁸ Seda püüdnud maavakoliapetajate kuusolokor protokollid. 11. aug. 1917. Maavakoliapetajate ja inspekto- rid kutusid kargu vallandamisest ja kahtesid õpetajaid.

Kapteni pedagoogiline juhtimine koolis ja publististina tege- muse koolis esimes Mäkelsoar õpetajate ees ka kui motumotus metoodis.

³⁵ Kaja 1929, nr. 178, l. V. III.

³⁶ RAKA, F. 388, nim. 1, s. 2-19.

³⁷ RAKA, F. 483, nim. 1, s. 21, lk. 26.

³⁸ RAKA, F. 4683, nim. 1, s. 26, lk. 8, 9.

Eesti õpetajate tesse Kongressi sulgumisel päeval 23. juunil <sup>meeste-
sthes</sup> les ta geometria õpetamisest algkoolides. Matemaatika kongressil 6. VIII valiti E. V. Mikkelsaar koos A. Perli, J. Põlme, J. Kõpuani ja J. Kurnitaga komisjoni, „kes vastutavad aritmeetika programmi juhatusriigi kooliõpetajate jaoks peab valmistama.“³⁹

Tänu, et Mikkelsaarest jätis alati enamus kuni viimase kuni kätetööks. Nii oli see Haapsalus õpetajana Haapsalus ja Valgas. Geesama lugu oli temaga ka Tartus koolidirektori perioodil. 15. juunil valis ~~isiklik~~ Tartu Eesti Kooliõpetajate Ühisus Mikkelsaare oma juhatajaks. Samal koosolekul alustas mainitud ühisus linnaoolkogu valimistel minna koos Eesti organisatsioonide bloki ja seadis Mikkelsaare ühe oma kandidaadiks linnaoolkogu. 24. ja 25. juunil Tänuus Võrus kubermangu ja maakonna maanõukogu liikute valimine. E. V. Mikkelsaar võttis osa sellest koosolekust Võrumaa liinamüüri valla valijamõnna. Võrumaa maanõukogus ja Tõllis valisid Mikkelsaare oma esindajaks kubermangu maanõukogu.⁴⁰ 2. augustil valis Haapsalu maanõukogu Mikkelsaare Eesti ja Eesti järeleandamine komisjoni.⁴¹ Antava Kogu valimistel Ontoobris esines Mikkelsaar Eesti Radikaal-Demokraatiline Erakonda kandidaadina. Jaanuaris 1918 Antava Kogu valimistel, mis ajaks kuni valiti Kodanliku erakonda (Eesti Demokraatiline Erakond, Eesti Radikaal-Demokraatiline Erakond, Maalid ja Eestiinaa Talarahva liit) oli ühes Eesti Demokraatilisuse blokiis ühinevud, esines Mikkelsaar selle bloki kandidaadina.

^{andis lastes}
[E. V. Mikkelsaare revolutsioonilise või nii Mikkelsaare kuni teitels progressiivsetele pedagoogidele ~~soodust~~ tingimustel suurelse kooli loomiseks.] Tänu andekusele ja progressiivsetele väärtustele tänuis Mikkelsaar oma tegevuse ajal nagu niivõõda astmeid üha kõrgemale. Võnuet kodanlike ^{paranduspro-}sessi) bloki kuuluv oli ta siiski ^{kõrges nimeel progressiivsete} patimproolats väärtus kandja. Teda ühendab blokiiga siinult sõna „rahvuslik“. Aga tema poolt kujutatav Eesti rahvuslik kool ning kultuur on ühtlasi ka elu- ja demok-

39. Postimees 1917, nr. 176, 7. VII.

40. Postimees, Päevaleht 1917, nr. 174, 3. VII.

41. — „ — „ nr. 136, 15. VI.

41. — „ — „ nr. 154, 10. VII.

raatiks, seega, mis oli uus keel Tsaarimaa lastele A. Vallnerile, J. Annussonile; sõjaväelastele E. Martinsonile ja sõjaväelastele - noor. luterlasele J. Püskale ja teistele. Nad kõik püüdsid kinnistada linnadeeringu ja Oktoobrirevolutsiooni väide järel lahased need ~~keeliruumid~~ ^{keeliruumid} ~~est~~ võitlejad kahte leeri. Arter. Vallner ühine ~~Sakslaste~~ Suure Sakslastele Oktoobrirevolutsiooniga ja temast sai ilmaliku emakeelse keele ühtlaseks teostajaks Nõukogu Eestis. Teised jäid maha. Nalajaajute hulgas, nafa juba teame, oli ka F. V. Mikkelsaar.

F. V. Mikkelsaar Saksa okupatsiooni aastal 1918.

Saksa imperialistide väed algsid Eesti maa-ala okupeerimist 19. veebruaril 1918. 5. märtsiks oli kogu maa okupeeritud. Samal ajal algas julma okupatsioonirežiimi kehtestamine kõikjal ka koolides. Väiters suleti aprilli algul kõik koolid Eestis, sest sakslased saanud andmeid, et koolides tehtavat Saksa - vastast poliitikat. Nädala jooksul kogusid sakslased üksikasjalikke andmeid kolde kohta. Teated saadeti ülemkomandosse, kust koolide arestivõimudeks luba oodati. 43

Edasi järgnes koolide juhtimisele tehtavale sakslaste (enamasti neidest sõjaväelased) nimetatud. Koolikorralduse juhid (vanades ning koolides) (maakorraldajad), koolide inspektorid, võimaluse korral ka direktorid ja enamuses ülikooli õppejõud pidid kindlasti sakslased olema. Kohapealsetele, s.o. endistele koolidirektoritele ning teistele õppejõududele hakati kohti üles ütleva. ~~Te~~ Teelt vallandamine küllaldasena aluses peeti saksa keele mittevõlendamist, bolševistlikku noiaikut ja sakslase vastasust. Väiters rabelati J. Annusson Tallinna linnagümnaasiumi direktori kohalt, tema asemel määrati E. Petzold Peterburist. Annusson üga polemid bolševik, oskas saksa keelt, kuid oli ^{iseseisv} ~~iseseisv~~ ~~sakslaste traditsiooni~~ (noorõpetaja) ja (balti) sakslastega koostööd ei

43. Eesti Keel 1918, nr. 5, 20. VII.

Strind. Nilsen, Annusson, nõrda Saamel motiivil jäid kahata järvamaa
haridussõnakuu juhataja f. Sööder, Paide õpetajad Rängud jt.

Õnnekomando eeskirja määrised palgid raudalinnul raudalalit-
tused. Maarooliõpetajate raudalinnulitukin oli veel eelam kui 1917.
aastal. Viljandimaal taktrid raudalinnulitukid juba kevadel minkka
saata neid õpetajaid, kes saaks keelt ei osanud. Tõegi sellega saadi Viljandimaal
harkkama, et kahe okupatsioonil algus õpetajate palme kasviti.

Selline vald saanud astuti ka teistes maakondades. Pärnumaal Elistvere vallas määrati 1. maist 1918 Raigastvere algkooli õpetaja rahaliseks aastapalgaks 200 rub. endine 500 rub. asemele. Vähendati Elistvere valla teistegi õpetajate rahapalka, vähendati igal pool. Jäeti palgast hoopiski maksmata. Pärnumaal vallandati talu algkooli kolm õpetajat, kellele säilme kuni palga saamata.

Nüüsis elu perspektiivitus isehomustas õpetajate olukorda
1918. aastal ühe kogu maa. Lisaks öeldule isehomustas maaõpetajate
olukorda vaesumine ning välg. Õpetajate hinded ^{oleksid} suurel määral kaasa.
Õpetaja pul. Lomp kirjutas artiklis, Rahvaalgustajast, et valla-
õpetajad on vallavennemate, pastorete, koolide aspektorite jt poolt ära-
hinnutatud, alandatud inimseel. Nad peavad väimude jätkurusi salu-
ma, ilmschut kannatama ega tahi enesekaitseks sõna lausuda.
Ta mäistab hukka sellele suhtumise õpetajateni ja nõuab nende kaitset.

Ol: ka Teeri Sanaiotho Opetajato Kasuks.

Saksa sõimudaga jäid Kureküla õpetajate hädadele, sest et neid ei olnud
hädade põrjustajad. Saksalased ja arendasid vaid suurt plaani, koolide
Saksaastamisplaani. Joonis ilmus ülemkomando koolikorraldus.
(raua- ja kivi-komandokoolide)
See korraldus määras tabu-koolide õppereedeks eesti keele, eesti keelt õpp-
ainena 6,6,4 kolmes algklassis, 3,3,3 kolmes kõrgemas klassis. Saksa keelt 6
1. klassis 6st, ülejäänud viies klassis 0 10st, usuõpetust - 6,6,6 ja 3,3,3.
Töö algul ning töö lõpul üldine ühine palvus, ^{See oli} 19. sajandi esimese po-
le ^{antud} ^{lühid} lisandus sellele koolimaarssoo Saksaastamise eesmärkidega.

Leakraal: õppekeeleks oli saksa keel määratud. 1918/1919. õppe-

aastat nimetati ilomineku aastaks. õppemaks algas eestlappkeelega, kuid aasta jooksul pidi õppetöö järk-järgult ilomineku keeleks minema saksa keelele. Erakoolides võis eesti keel õppemaks olla, kipp lõpuks samid aga tulistatundada saksa õppemaks^{kelega} keelkoolis.

Kuidas suhtus saksa koolikorraldus? Meidugi eitarast, nii, nagu aamal ajal venestamispoliitikasse. Negotieone suhtumine avaldas peamiselt positiivses vastusprunus. ^{Seda kindlasti} agitatsioonid saksluse vastu lastevanemate, ka koolitöölaste hulgas. Saksa koolikorralduse vastase agitatorijana ~~on~~ ^{meie} tunnenud meie kooli ajaloos F.V. Nienelsaart.

F.V. Nienelsaart ei omanud okupatsioonipäevil Tüürkõrta koolides ega ka mitte mõnes administratiivamistuses. Mõelal lahkus ta Tartu 2. rajooni inspektori kohalt, polemeil teada. Teame ainult, et juba okupatsiooni algul teda mainitud kohal ei olnud. Ta tegles „Postimehe“ kirjastustena ja kirjastuse „Olaimes“ agendina, selle kirjastuse Hiiu kiste müüjatena – raund-vaamatukaupelejana.

Raundvaamatukaupeleja ol. Nienelsaart ka Võru linnakooli õpetajana.⁴⁴ Sõis majanduslikes muudat, okupatsiooni aastal veel esumärge. Ringimundamisest dänna-žestis „Olaime“ agendina kirjutas Nienelsaart ise artiklis, „Emakeelset kooli jäestatus.“⁴⁵ Kuvasas suured perid „Olaime“ väljastundeid, teadus kaks tunnistust: üks „Olaime“ agent, mida sakslastele näitas, teine õpetajate keskklasside valdajateks, misle peris rahakoti salajamare jaaskonda. Oma vännakieil dänna-žestis külaides ja linnades punitse korra tuntuu koolitöölatega. Nende abil ja kaandru püüdis lastevanemates äratada murevõeldust sakslastele ning vastupannuvaimu saksastatuniskoolile (Ehki olgi Nienelsaarte agenditöö akersitulemusena sel, et suvel ja sügisel oli dänna-žestis püüdis avada eesti õppemaksuga erakooli rahkenu kui mujal žest osades. Emakeelset kooli oleksid kergendada rahvakeelide osas oli võimalik sel teel, et isis kodikaralduse alusel vahendada saksa keele tundide arvum inemkomando lool. Meidugi pidi õpetaja seda näht vastavate kohalike tungs aludega põhjendama.

44. M. Pussas „Eesti vaamatuse arengulugu“ lk. 150. Tallinn 1933.

45. „Koolitöö“ 1937, nr. 7, VII, lk. 294.

Kõigeks üldiseks tuli õpetajate hulgas teha selgitustööd. Õpetajaid ja laste vanemaid julgustada-tänuada) ja lihvitsaas ^{õpetajaid keeldu} ^{pariisim} ^{vastu} ^{pannus} ^{sakso} ^{õpetajate} ^{liik} ^{agendit} ^{emake} ^{liik} seda, mis agenditab emakeid. Kooli juhatusele oli teema tähtsaks panuseks eesti kooliarendusliikumisele. „Agenditöö kirjeldatud eesmärgid olid lihvitsaas ^{inimlik} algatus ja pörandalane tegevus. Sõnaga ^{panus} ^{liikumine} koolipoliitika vastu,“ ütles K. Tseffner, kui temaga selvestlesin.

„Postimehe“ kirjasaatjano ring oli J. V. Liivitsaas 1918. a. vägipõljas. Tema suhtes ilmus kasvatusteaduslikke, kooliarenduslikke ja üldiselt elukorda iseloomustavaid – tolle aja kohta väärtuslikke artikleid.

Essee „Õhnamismärgid kasvatuskümne ümber“⁴⁶ jaguneb kahte peatükki. Esimeses peenab autor lugejat selle, et last peab kasvatama. Seejuures ei mõtle autor „kasvatuse“ all lapsle valmiste käiklus- ja kämblesnormide kättelep- tamist ja käig „kuija“ väljapoolimist. Last kasvatades peab ^{mõistma} ^{tunnetama} tema algupära ja seda säilitama. (Peatükk lõpeb Zaratustro sõnadega: „Oma laste maailma peate teie armastama: see armastusolgu teie aatens...“) Teises pea- tükkis väidetakse, et lapsle kasvatus rajaneb teadkusele ning teadkusele näi- annetele. Õpetatakse, kuidas ja millega teha vastiindimist (oma püüga). Rõõgitan- se ka vastiindimise haldamist ning sellest, kuidas teadkuse peab elma.

Me pole sattunud essee koostamist abistavale allikale, kuid H. Pestalozi „Kui- das hestind oma lapsi kasvatada“ pole sellane mitte, nagu arvab H. Rand teoses „Eesti Kooli oegade raamat“ (Stockholm 1965). H. Pestalozi mainitud teos pole sõnagi vastiin- dimise kasvatamisest, kuid aga õpetamisestoodest.

Vaadeldaval Saal ilmus Liivitsaas „Kasvatuse lundkht“⁴⁷ lund- kht „⁴ kasvatuskümne ümber“ sünnemissile. Autoril oli plaanis avaldada ^{vanemate} ^{koost} lundkht (nadalas, seegi terve Seeria kasvatuslikke pörandeid järele- esinutele. Esimene lundkht jäi ühles ka väikeses. ^{Seilas} ^{aga} ^{pehkes} ^{ütleb} ^{lundkht} ^{lühikes} ^{juhit-} sõnast: „Mitte midagi väärtuslikumat ei saa siia oma rahva heaks teha, kui et sa tema nooruse eest hooet kannad, ja mitte midagi suuremat ei saa inim- kumale kinkida, kui rahvast, lubit tema üksikute liikumise.“⁴⁸ Kõel sündimata lapsle eest hoolitades tuleb sellele mõelda, et perekonnad, kasva-

46. Postimees 1918, nr. 32, 91v.

47. „Eesti Kool“ 1918, nr. 7, 25. Vi.

tuse kõige tähtsamad tegurid, loomulikult üksil ja parajal ajal arutatakse. Kogu korratuse eesmärk on rahva laeva järele võimalikult täielikult sihikindlalt ja otstarbekohaselt väljarendamine.

Päikeses arterdis, Koolide uuendusel. ¹⁹¹⁸ Eriti autor, koolisüsteemi ja -tüübid, mida tunneme juba Vaimu õpetajate. Nii vaba kooli põhijoonestest järele, lisaks sellele annab ta vallaalustest juhtumid koolivõrgu koostamisena. Kool peaks kõigile võrgu vastavusel peab silmas pidama näet, et kool kõigile kättesaadav oleks. "Kogu õhuke on inimesel õigus, näenda ka haridusele". Ühtki kooli olemasolevat kooli ei tahi sulgeda. Igale koolitüübile peab (algkoolile, kõrgemale algkoolile, keskkoolile) peab oma riigikonna määrama. Alamaastme ja keskkooli kooli tuleb eraldi püüda kanda ette näha. Kooli asukohta ei pea kergest muutmata. Kooli arendus algab vallaaluse pühapäevast. Igas koolikonnas, olgu vähemalt üks kõrgem algkool, igas suuremasse keskkonda rajada keskkooli või keskkooli.

Kooli uuendusel tuleb hoiduda kõrgemat tüüpi koolide, näiteks ministeeriumikoolide sulgemisest. Need tuleb hoida teha vastavalt muudatustele vajadustele. Õpetajaid ei tahi hirmutada vallandamisega, neigi see valdades kumbers on saanud. Mõned vallad tahavad õpetajatele lepinguid suures üles ütelda, et neile suurekande eest palga mitte maksata. "Arutatakse, et kooli rahajaks õpetajaid vallandada ei saa, kuna valla kooli korraldus koguni suurt laste hordamisajateist ette näeb. Pärast selle harkatuse kooliõpetajalt arvustit Saksas keele näenduna. Täiesti praele küsimus: Mis on inimestega juhtunud?"

Koolide uuendusel. Tähtsus tol ajal oli suur. Eriti ^{andis see tõe} autor, koolisüsteemi ja -tüübid, mida tunneme juba Vaimu õpetajate. Nii vaba kooli põhijoonestest järele, lisaks sellele annab ta vallaalustest juhtumid koolivõrgu koostamisena. Kool peaks kõigile võrgu vastavusel peab silmas pidama näet, et kool kõigile kättesaadav oleks. "Kogu õhuke on inimesel õigus, näenda ka haridusele". Ühtki kooli olemasolevat kooli ei tahi sulgeda. Igale koolitüübile peab (algkoolile, kõrgemale algkoolile, keskkoolile) peab oma riigikonna määrama. Alamaastme ja keskkooli kooli tuleb eraldi püüda kanda ette näha. Kooli asukohta ei pea kergest muutmata. Kooli arendus algab vallaaluse pühapäevast. Igas koolikonnas, olgu vähemalt üks kõrgem algkool, igas suuremasse keskkonda rajada keskkooli või keskkooli.

^{Koolivõrgu kujundamise küsimus ja see} ~~Kujumise~~ ja diktandiks valdades koolide korraldamisel. Teiseks ^{oli} arterdis lappas, mille eest uuendamisel hoida" nägema nägajatekemi vastuhakk (ning keeld) ajajatele, mida vallaalustest maaskooliõpetajatele järele aritid. Kalmendos näitas ilmselgeas Saksas arvustit selgumisi kui elumisel arst, ^{erinev} kooli uuenduse arhitektina nif kindla sõnaga administratsiooni, kellele tuli alla vanduda ja kelle plaani järelevalvamine.

Revideeritud kaalidest lootesid hästi 41, rahuldavalt 85, kõrgelt 13 kooli. Matemaatika tundides täheldas tolmenduseks seda, et need ainet-
lult tõesti küsiti käsitada ^{soovitas} ~~kaalides~~ ajatajale "rekondur ajatari-
sel juba esimestel appraastatel apilasi praktilise geomeetria aine-
tega tutvustada selle appraane appiiri kohaselt." Teisens pahan-
des tuleb ~~see~~ et Saksa väheemurekondur ^{valle} Kooli ^{valle} viitavalt seoti kel-
le võtmisega appi plaaniga mõnede seoti kaalides ^{valle} ~~de~~ väärkude ^{de} haka-
tud apotamis juba 1. klassist alates.

Rõõmu aga tundis ta, et abimees emakeelne kool ja apetus
uuest rahmusest ajatajate kätes. "Opilase ja ajataja vahelt on nagu
kuristik kadunud, kool on täiesti rõõmsa, elav ^{too} paigas
saanud. Emakeele ülevõtteks oli otse üllatavaks appi-
tustöö kergenduseks." Rõõmu tundis ta ka sellest, et nämmelend
olid koolist välja lülitatud. "Kõikainuudine - sihtline nämmelikuude
võimustarnitamine näjus kooli ülevõtteava töö jaoks kuni
nimmase ajani otse lagastavalt." ¹³⁸

Kooli revidiirides nimis Nimmaleen koolisunduse, koolivõrgu,
koolitööpide küsimusi, jälgis appikavade ja -plaani sobivust, kopsu
materjale koolitöö reformimiseks, kaostas projekte. Sanis, kas-
litöö vahetage, ^{esitada} ~~raida~~ rahmuseettepanekuga ^{esitada} ~~raida~~ ministriani nämmi-
damistel, ajatajate kergresside jms. Esimene tähtsainu ja sunnime nämmi-
pidamine koolide reformimise olal faimus 1919. a. 22. ja 23. juunil
haridusministrianiis (haridusministari K. Treffner). Sellele haridusnämmekopi
kaasolekul oli soabunud 47 esindajat paljudest asutustest, nende
hulgas koolal. tunde juhatejad, koolinämmine kaasolekut juhate, Nimm-
kaleen, kes ka ~~ette~~ ^{saimes} ~~ette~~ ^{ette} kaandega, "Koolitööbid ja koolivõrk."
Sel kaasolekul ~~stunat~~ ^{kaostada} 4 - aastane rahvakaal, mille
mle esimest aastat tehti sundusleiku kohaselt, Teisel aastal jär-
järguet kuni nimmase appraastani välja; 19 - aastane ühtlaskool, sel-
lest 5 aastat kooli; ~~alamates~~ ^{alamates} ~~klass~~ ^{avalikkude} ~~keskkoolides~~

Kootada

Koolide alamad klassid 4 aasta jaoksul. Kooli-saadus ^{aga olata} ~~7.~~
7. eluaastaga ¹¹⁻¹² ~~ix~~ ^{Kooli-saadus} ~~kestab~~ kooli-läpetamisen ^{16.} eluaasta-
ni. Keskkoolide alal ~~kestab~~ heaks eluviisil kooli-süsteem; kutse-
koolid ^{riigis} ^{alama} üldharidusliku õppeaineteta, basaarima 7-aastasel
rehaakoolil ja allama ka haridusministeeriumile. Kõrgemad koolid
Soid Baaniti ama plaani: ülikool (üldhariduslik), tehnikavälikool
(tehnilised teadused), Kunstikool (kunstid) o

Õppe- ja ^{Kavade}~~Tunniplaan~~ ^{käsitluse} õhuslas kaasolek: Best. Koolest tuleb
väga jätta arusaadetus ja vormiline moraalisepetus. Rahva koalis
võib kahte väärtelt apetada, kuid en nende apetanist mitte
enne 4. appraastat alata.

[illegible]

Oppe plaan

Inglise valmis linnelaarelt koostatud õppeplaan, millesgi
 muudatusest Rahvastikule oli antud Koduloole, Kõrtele, jaanis-
 taarile - voolurisele, Väimelisele ja lauluale. IV ajotajale Kang-
 1920
 1925 (Kuidas seda plaani kõrgelt määrata koha pärast, mis on aineteks
 antud. See õppeplaan jäigi kodumaise haridusministeeriumi ilusaimeks
 ning väärtsükkeliks õppeplaanimis: 7-aastane õppesüsteem, ilusaime-
 demokraatia maadilmonade, kodumaaest ja esteetiline kaardis-
 siht.

Kuulakuu appeplaani avaldamise järel tekkis SulaSõda. Mikkel-
saart Siinidistati autoritaaria appeplaani kehtestamismise pärast.
Teda peeti rahempuudist erakondade (Tööerakond, Sovietsedemokraatlik Erakond)
poliitika faonimise Kooli. Mikkelisaar vastas arstidele „Rahkemu õigesti“ 58.

nüda juhataas riigikoolidele Mikkelsaar. Seal kuulas Mikkelsaar kaoli-
nõuene arvamusid kehtivate õppekavade kohta. Seal võttis Mikkelsaar
sõltu võtte koostada need õppekavad.

Mais saatis Mikkelsaar korralduse kättele koolidele.
Tale ja riigikoolide juhatajale, et need asutused saadaksid
tema kätte kehtivate õppekavade kohta käiva kirjutuse. Kõlli-
sed märkused ja ettepanemused kättele kättele õppekavade kohta
ja k. märkused ning ettepanemused iga aine kohta eraldi.

juunis IV aptaja kongressil 3. päevakorra punktiks
oli „Algkoolide õppeained ja õppekavad.“ Määrati, missugused
ained peaksid olema algkooli õppekavas ja milline nende
järjekord. Käidati kehtivate kavade punktides ja tehti
ettepanek uute koostamiseks.

Vebruaris 1921 ^{nimelt 6. kehtivate algkooli} olid need ~~õppekavad~~ õppekavad olemas. Autokas
taas F.V. Mikkelsaar (määrati). Kuna aitas redigeerida J.V. Veski.
(Haudusministeeriumi H. Bauer kirjutis need kavad.)

Pärast selgus, et ka need õppekavad kannatasid liialdus-
te all. Seda kättele kättele geometria, eesti keel, grammatika ning
õigekirja alal, isegi laulmistes. Kerkis nõudmine lastekohase-
mate õppekavade järele. F.V. Mikkelsaare juhtimisel valmisid
need kavad 1923. aastaks.

Need kavad olid märksa mõeldumad eelmistest. Oli
asja valminud õppekavade läbivaatamiseks ministri abi F.V. Mik-
kelsaare juures. Ma palusin õppekavade anda mulle paariks päevaks,
et nendega põhjalikumalt tutvuda. Ministri abi võttis sõna lausu-
mata kavade käsikirja läks ministri (dr. A. Mõttus) kabinetti,
tuli mõne minuti pärast tagasi ja ütles, et algkoolide õppe-
kavad on kinnitatud. Protestiks ma ei kirjutanud neile õppe-
kavadele oma nime. Laksid Käiva kaolina Sellala, kirjutas
K. Ollik oma memuaarides.

Koolisõprus. Pärast kodisõpruse pühapäevade korraldust ka meie
koolisõprade passivne koolide suhte ja vajutas inimesele ma-

Sulgemist. Näitaks saavis lätten 1946. aastal kas saatis sulgeda või
 ümber korraldada kutsekoolidess kutsealadilised keskkoolid Rāpina,
 Väike-Maarja, Tapal, Türit, Vändra ja Afal. VIII ajutajate kongressil
 1947. aasta augustis pooldasid P. Põld ja V. Välbe j. kutsealadiliste koolide
 kaotamist põhjendusega, et niisugused koolid ei anna midagi head -
 ei kutsealaga ^{ühendust} ühendusest. Aga A. Koor ja N. Kann kaitsesid neid kooli.

Märksaas esines kongressil, teemas "Üldhariduslik ja kutse-
 aladilised keskkool, nende sihid, ülesanded ja erikohus." Ta ütles:
 keskkooli kujunemise ajalugu (lõdina kool, klassikaline gümnaasium, reaal-
 gümnaasium, reformgümnaasium, kommunistgümnaasium) näitab, et
 gümnaasiumide tüübid on kasvanud väheja eel näudeist. Nad tekkisid,
 olgugi et vanad koolitegelased neile vastu seisis. Uutes koolides
 on esile tõstetud kasvatuslik külge, eriti lastekasvatus. Selleks vajagi
 töö elulisus ja praktilisus toob kaasa avarama ^{ühenduse} ühendamise
 rakendusteadustele. Eestis kutsealadilised keskkoolid ^{elama} hilgi kaugel
 vähe formaalselt harrivat materjali kui näitaks joni tunnustatud kom-
 munistgümnaasium. ^{kutsealadiliste kooli} Nende (koolide) kasvatamine on ennast juba suut-
 nud kü praktilises elus kui teaduslikus töös rõõmuseks (loovete) kodaniko-
 ma maksma panna. Kui väidetakse et kutsealadilised keskkoolid ei
 valmista kutseid, siis ei anna ka üldhariduslikud keskkoolid
 täielikku üldharidust. Pange ette: 1. pooldada kutsealadiliste kes-
 koolide juurdeasutamist, 2. pooldada olemasolevate üksikute kutsealadilis-
 te harude edasitöötamist ja 3. pöelda vajalikeks ^{koolide} kaitsetööd haridus-
 ministerruumile.

Et Märksaas sai kongressilt täieliku taktuse, jäid Märksaasile ja
 lõpuks kutsealadilised keskkoolid sulgumata. Need koolid asutati juurdegi.
 Selles loomistamise Märksaas suut autoriteeti haridusministeeriumis, kongressil - strate-
 gilisest osavust, võitleja julgust ning kindluskant kasutada niisuguseid andmeid kui Hõpõrased,
 mis alles tulevikus tõestamist leiavad.

6. Seminarid. Nagu kutsealadiliste keskkoolidega, nõnda ol ligi seminariidega. Tallinna Semi-
 nar avati 1. juulil 1949, aga juba 1947. a. algas nõudmine selle seminari asukohtadele.
 N. Kann kirjutas, et Tallinna seminar kasvatab vabariigi hankesõjavägi. K. P. V. Märksaas rääkis
 ajakhes sõja ja protestis niisuguse ümberasutamisega. N. Kann vabandus.

1945. a. oli plaanis seminaride I ja II re. Sulguda, kuid plaan jäi teosta-

mat. 1877. aastal ol. J. Lattin kavas Tallinna õpetajate Seminar ja pedagoogi-
lised kursused nia däänemaa õpetajate Seminar muundusse, Sulgeda ni
Võru ^{kui} ja Tartu õpetajate Seminar. (H. Kann Käige selle poolt. ⁶³

Üldse ol. Lattin klanide kaandaja, koolide sulgeja. Tema ajal ol. õpetajate
alati mure ning äreus järgmises aastal teenistuse pärast. Ta ol. raskem
hariduselo, koolide, õpetajaskonnale. Tema võrreldi Vene taguleme haridus-
ministri Kassoga, hariduse kustutajaga. ⁶⁴ Sellele despaadile antus vastu
ministri abi F.V. Mikkelsaar artiklis „Kas veel kusta õpetajate rahkuse ülo“ ⁶⁵

Käige poolt ütles Mikkelsaar, et meil algkoolile on veel vaja 500 katkehist
õpetajat. Seejärel kritiseeris neid, kes Soosamaa eeskujul tahavad Eesti
õpetajaid ettevalmistamisesutusi luua. Neil näidatakse Soosamaale,
kus suletavad seminarid ja avatavad 2- ja 3-aastased instituudid
aga ei teota, et Saksa Seminar ei anna õpetajale keskharidust kätte
kõrval. Eesti Seminar annab õpetajale keskhariduse ja kätte. Rask
selle on Eesti algkool lühema õppeajaga, s.o. madalama õppeprogrammiga.

Y ^{õitap} ~~õitap~~ ^{soor} ~~õitap~~ Mikkelsaarel ^{soor} ~~õitap~~ süü vastuolule meil kaalipoliitika mõtlemises:
algkooli kurnust lähendati ühe aasta võrra, õpetajate ettevalmistust aga tabeli
aastat võrra pikendades) düüti; tubbseminari üldalgidomine osadest
instituudid, seminariõpetajate palgad ^{madalamad} ~~madalamad~~ inst. tuudi omi-
dest, kulus seminariõpetajate üldalgidomises väiksemad inst. tuudi
õpetajate määratamatest kuludest. „Kui aga üldse mujalt eeskugi võtta,
nii on ju seisuskindlaks saanud, et paljudes kultuurmaades elatakse rahulikumel
seminaridega.“ Hästi põhjendatud sõnavõtt seminaride kaitses mõ-
jus rahustavalt: seminarid jäid edasi töötama. Kas polevad Mikkelsaar
ka süü kui tera ^{õitap} ~~õitap~~ ^{soor} ~~õitap~~, millest mitte ägeji tündaja hoop läbi ei tunginud. Töö-
tavad seminarid, kuni piiris keele ees see külp, kuni das koolide muundaja ja muun-
dust praetoon ^{õitap} ~~õitap~~ ^{soor} ~~õitap~~ Mikkelsaar püüis juba 1913. aastal seiskakohal, et kooli ei tahi
Sulgeda, vaid kohandama, arendama.“

Kui praegu tagasi mõtelda seminaride sulgemise küsimusele, siis tundub meil, et poleks
Mikkelsaart, poleks seminarid niikaua saanud ja töötada. See käis K. J. Käisi poolt juhi-
tava Võru seminarikohta. Süü on ilmselt seotud suhe: haridusministeerium
vajas õpetajaid ja kaitse õpetajaid ettevalmistava ^{asulise} ~~asulise~~ ^{asulise} ~~asulise~~ olemasolemist. Seejuures pole veel vähealt
arvata, kes Mikkelsaare asemel seda kaitse tööd olks suutnud nii tõhusalt teha.

63. „Korvatus“ 1927, nr. 1, I

64. — „—“ 1928, nr. 1, I

65. „Postimees“ 1927, nr. 260.

